

TRENCANT TABÚS

**COM OPEREN ELS DISCURSOS ENTRE
SEXUALITAT I DIVERSITAT INTEL·LECTUAL A LA
RESIDÈNCIA MAS VELLA TERRA, DES D'UNA
PERSPECTIVA CRÍTICA**

TREBALL FI DE GRAU

AINA PALACIOS LÓPEZ

**ALBA PONS RABASA
FEMINISMES I DIVERSITAT SEXUAL
CURS 2020/2021**

**UNIVERSITAT OBERTA DE CATALUNYA (UOC)
GRAU EN EDUCACIÓ SOCIAL**

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

Agraïments

Molt especialment, a totes les persones que viuen a la Residència Mas Vella Terra, que amb el seu silenci m'han transmès la necessitat de cercar alternatives a la meva pràctica professional; en especial les dones, que no només són silenciades, sinó també invisibilitzades.

A la Teresa Zapata i la Silvia Mas, treballadora social i psicòloga respectivament de la Residència, pel suport que m'ha proporcionat i per la facilitació de documentació necessària per a desenvolupar la recerca.

També agrair a l'Alba Pons Rabasa l'oportunitat que m'ha brindat per emprendre aquest camí, sense ella aquest treball no hauria estat possible.

I per què no, a aquelles dones que van decidir emprendre la iniciativa, força i valentia per començar una lluita per la transformació social, i del món.

Resum

A vegades ens fa falta que algú ens doni un cop de mà per poder obrir els ulls, per poder entendre que hi ha més mirades que l'única que ens han ensenyat i hem après i establert com a vàlida. Aquest treball és això, una reflexió crítica sobre mi mateixa, sobre quin paradigma em guia a l'hora de portar a terme la meva pràctica professional i, sobretot, com de mica en mica he pogut desaprendre allò que m'ha construït com a persona i com a professional a la Residència Mas Vella Terra. Aquest viatge m'ha permès conèixer altres formes d'entendre els cossos, l'afectivitat i la sexualitat de les persones, en especial de les persones amb capacitats diverses, un aspecte que em generava certes inquietuds i incomoditats i que em portava a qüestionar-me sobre la meva tasca, i la dels meus companys i companyes.

Ara em veig capaç de transformar la petita comunitat en la qual treballo com a educadora, i em veig capaç d'actuar com a subjecte d'empoderament i acompanyament perquè les persones que viuen a la residència es col·loquin al capdavant de la seva lluita per reivindicar els drets afectivosexuals que mereixen exercir.

Paraules clau

Sexualitat – diversitat intel·lectual – drets sexuals – transfeminisme – educació social

Índex

1. Introducció.....	6
2. Marc metodològic	8
3. Sexualitat i diversitat funcional: una aproximació crítica, transfeminista i interseccional	10
3.1. De la sexualitat normativa a les sexualitats dissidents	10
3.2. De la discapacitat a la diversitat funcional i intel·lectual	18
3.3. Gènere, sexualitat i capacitisme com a eixos de desigualtat social	22
4. Anàlisi de la Residència Mas Vella Terra des de la meua experiència com a educadora.....	25
4.1. Estructura de la Residència Mas Vella Terra.....	26
4.2. Punt de partida: intervenció socioeducativa, incomoditats quotidianes i interrogants crítics	27
4.3. Una mirada crítica des de la pròpia experiència: les intervencions professionals entorn la sexualitat	31
5. Aportacions situades i transfeministes sobre diversitat funcional: de la intervenció socioeducativa a l'acció social	36
6. Bibliografia i webgrafia.....	42

1. Introducció

Hi ha qüestions ètiques que em susciten inquietud, ja que l'expressió dels cossos, l'afectivitat, la sexualitat i les identitats de gènere de les persones que viuen a la Residència on treballa és un tema important i que cal fer emergir. I és primordial perquè tot i ser una qüestió que afecta directament la dignitat, la igualtat, la llibertat, la intimitat, el lliure desenvolupament de la personalitat i la felicitat de les persones, en moltes ocasions no té el reconeixement ni el tracte que mereix i, malauradament, crec que des de la Residència Mas Vella Terra no sempre es garanteix la possibilitat d'exercir lliurement l'afectivitat i la sexualitat a les persones que hi viuen.

La renúncia a l'exercici de la pròpia sexualitat només pot ser fruit d'una decisió lliure i pròpia, podem els i les professionals imposar aquest exercici? Des de quina perspectiva s'està treballant a la Residència? Es promou la diversitat i el lliure desenvolupament en termes d'afectivitat i sexualitat?

Aquestes són algunes de les qüestions que em mouen a portar a terme aquest treball que, per una banda pretén conèixer i analitzar els paradigmes socials hegemònics des dels quals es desenvolupen les intervencions socioeducatives de la Residència i, per altra banda, pretén fer una reflexió crítica vers el meu rol com a educadora d'aquesta institució; per poder valorar altres perspectives que ajudin a respondre els interrogants que em genera la incomoditat quotidiana que visc durant el desenvolupament de la meva tasca i, en general, que em puguin provocar un canvi en la meva mirada vers les persones amb les que treballa i vers el món en general. Des de que treballa a aquest recurs sento que es tenen poc en compte les veus de *l'altre*, que treballem per ajudar i protegir a aquelles persones que es troben en situacions socials subalternes però, és aquesta la tasca que venim a fer com a educadors i educadores?

Crec que les formes hegemòniques d'entendre la sexualitat de les persones residents dificulta la promoció de les condicions necessàries per afavorir processos d'autonomia corporal, afectiva i sexual. Aquesta reflexió, fruit de la meva experiència, em porta a pensar que no es reconeixen, respecten i promouen els drets sexuals de les persones amb diversitat i, que els discursos, rols i pràctiques dels i les professionals dificulten que aquestes condicions puguin tenir lloc. Davant aquesta asserció, hi ha maneres alternatives de treballar el cos, l'afectivitat, i la sexualitat des d'un posicionament crític i transformador que qüestionari les formes hegemòniques amb què s'entén la sexualitat dins la Residència i, així, obrir altres formes d'intervenir que aportin elements per contribuir al foment de l'autonomia corporal, afectiva i sexual de les persones que viuen a la Residència?

Per tal de donar resposta a aquestes qüestions que em generen incomoditat, l'objectiu que guiarà aquest treball és el de construir un posicionament crític vers les formes hegemòniques d'entendre la sexualitat de les persones amb diversitat intel·lectual dins la Residència Mas Vella Terra que posi al

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

centre la necessitat de promoure les condicions necessàries per poder detonar processos d'autonomia corporal, sexual i afectiva i qüestionari el paradigma assistencialista i essencialista des del qual s'està intervenint actualment.

Els objectius específics que se'n deriven son:

- Estudiar en quina mesura es reconeixen, es respecten i es promouen els drets sexuals de les persones usuàries de la Residència Mas Vella Terra.
- Conèixer els discursos, pràctiques i rols dels i les professionals d'atenció directa, especialment de la meua pròpia praxi, de la residència al voltant del cos, la sexualitat i el plaer de les persones usuàries.
- Mostrar maneres alternatives de treballar el cos, la sexualitat i el plaer des d'un posicionament crític i transformador que qüestionari les formes hegemòniques amb què s'entén la sexualitat dins la Residència.
- Aportar elements per fomentar l'autonomia corporal i sexual de les persones amb diversitat intel·lectual de la Residència Mas Vella Terra.

Per tal d'assolir els objectius, aquest treball es desenvoluparà en forma de recerca qualitativa realitzada mitjançant una reflexió autoetnogràfica i des d'una perspectiva situada i feminista. Aquesta reflexió serà la que em permetrà conèixer, aprofundir i analitzar els paradigmes que es posen en joc en el camp de l'educació social i, en especial, a l'hora de fer pedagogia en el context concret en el qual he decidit treballar, la Residència Mas Vella Terra. Ho considero necessari incloure aquesta metodologia autoetnogràfica perquè em permet analitzar-me com a persona i com a professional - qui sóc, què m'ha portat a pensar i actuar d'una determinada manera, sota quin paradigma em construeixo com a professional- i així poder desconstruir uns llegats socials i culturals molt arrelats dins meu per conèixer i proposar nous paradigmes més crítics que m'apropin a desenvolupar la meua tasca des d'una perspectiva situada per aconseguir la transformació que estic cercant.

Aquest treball s'estructura amb diversos capítols: el primer –el marc metodològic– pretén aprofundir i argumentar la metodologia escollida per desenvolupar la recerca i construir un posicionament crític i transformador; el segon, que actuarà com a marc teòric per desenvolupar els següents capítols, pretén fer un recorregut pels conceptes de sexualitat i diversitat funcional per tal de conceptualitzar-los, analitzar el seu llegat històric i les connotacions que s'hi adscriuen, per poder construir un posicionament crític que s'allunyi de les formes hegemòniques d'entendre aquests conceptes i que porten a què el gènere, la sexualitat i el capacitisme actuïn com a eixos de desigualtat social. El tercer capítol dóna a conèixer la realitat de la Residència Mas Vella Terra, com es treballa la dimensió corporal, afectiva i sexual a través de les intervencions socioeducatives dels i les professionals –de les quals jo en formo part–, conèixer i analitzar d'a prop la perspectiva funcionalista des de la qual es

fonamenten aquestes intervencions, quines inquietuds i/o incomoditats em generen com a professional del centre per, finalment, poder explorar altres models d'acció per construir un posicionament crític i transformador basat en una perspectiva situada des dels feminismes. Ja per acabar, l'últim capítol d'aquest treball, en format de conclusions, vol fer un recull de tot allò analitzat ja des d'una perspectiva crítica i transformadora, fonamentat per unes reflexions radicals pròpies, fruit del procés de desconstrucció personal i professional que m'ha permès la realització d'aquest estudi.

Puc afirmar que desenvolupar el conjunt de la recerca no m'ha estat un procés fàcil. He presentat dificultats a l'hora d'estructurar i enfocar de manera clara el treball, suposo que degut al desconeixement del camp d'estudi –des d'una perspectiva teòrica–. Construir un posicionament crític, que implica un procés de desconstrucció, tampoc ha estat fàcil per mi. M'he adonat com tenia d'arrelats els llegats històrics, socials i culturals dins meu i, poder-me'n desprendre ha estat quelcom més costós de què em pensava. A més, m'he trobat amb la dificultat afegida de no poder-me cenyir a la restricció relativa al límit de pàgines d'aquest treball, però crec que la complexitat del camp estudiat i analitzat requereix una precisió i profundització important que, tot i això, m'ha faltat espai per a poder-ho fer correctament i com m'agradaria. Així i tot, també puc afirmar que estic molt satisfeta amb el resultat obtingut. Ha estat un procés llarg i amb entrebancs, però m'ha permès créixer, aprendre i, sobretot, adoptar una mirada crítica cap a mi mateixa, com a persona i com a professional, que estic convençuda que puc traslladar de forma clara i directa al meu dia a dia com a educadora social.

2. Marc metodològic

El present treball pretén ser una reflexió crítica a partir de la meua pròpia experiència professional, per tant, gran part del meu material d'anàlisi serà l'experiència subjectiva com a treballadora de la Residència Mas Vella Terra. Això significa qüestionar-me sobre la meua pràctica professional, és a dir, debatre en profunditat des de quin paradigma estic portant a terme les intervencions socioeducatives, quin rerefons hi ha, què les sustenta –i com se situa la resta de l'equip professional– i qüestionar-me si el camí escollit aporta elements per a la construcció de les condicions necessàries per fomentar l'autonomia personal de les persones amb diversitat funcional, concretament, l'autonomia corporal, afectiva i sexual. Aquest treball implica llavors haver de desconstruir uns llegats socioculturals molt arrelats al meu jo com a persona i, sobretot, traslladar-los a la meua pràctica professional per aconseguir ser crítica amb mi mateixa –i amb el sí de les intervencions socioeducatives que es porten a terme des de la Residència–. Aquesta desconstrucció em permet proposar nous paradigmes més crítics que m'apropin a desenvolupar la meua tasca des d'una perspectiva situada, inspirada amb els feminismes, vers l'educació social i, en concret, sobre com

fonamentar les pràctiques socioeducatives que desenvolupo al meu dia a dia dins la Residència. “L'aportació principal d'una perspectiva situada de la intervenció social és l'obertura de possibilitats per a crear horitzons de transformació a partir de les diverses connexions parcials, no innocents i carregades de poder en les quals s'articulen posicions de subjecte canviants i dinàmiques, producte de diferents connexions” (Balasch, M. i Montenegro, M. 2012: 51).

Apropar-nos a les situacions socials i contextos que són objecte de la nostra activitat socioeducativa no és una tasca gens fàcil, per això existeix diferents mètodes que ens poden apropar a analitzar aquestes situacions, i així, poder fonamentar una intervenció acurada als resultats de l'anàlisi portat a terme. Per això, considero que la perspectiva metodològica més adient per a portar a terme aquest anàlisi i que empraré per a desenvolupar la meva recerca qualitativa és la realització d'una reflexió autoetnogràfica.

L'etnografia, concepte que prové de l'antropologia social, és un mètode d'investigació que permet captar significats i regles d'acció social en un context concret. Perquè això sigui possible es fa necessari adoptar una actitud inicial de distanciament o *estranyament antropològic*¹ que ens permeti afilar la percepció del context estudiat. Però, tal i com apunta Jociles (2002) – citat a Celigueta, G. i Solé, J. (2014) –, si aquest context forma part del nostre àmbit professional, aquest distanciament es fa quelcom més necessari ja que ens permet allunyar-nos d'allò que, d'entrada, ens resulta molt familiar.

El extrañamiento permite, entre otras cosas, que podamos cuestionar nuestra labor cotidiana, neutralizar nuestro etnocentrismo, liberarnos de prejuicios y estereotipos y, por tanto, percibir lo que hacen los demás ignorando nuestras propias expectativas sobre cómo deberían ser las cosas.

(Celigueta, G. i Solé, J. 2014: 30).

Però a més, l'etnografia necessita d'una interpretació de les dades obtingudes, “fruit de la confrontació entre determinats postulats teòrics i les evidències empíriques obtingudes a través del procés etnogràfic” (Pujades, J. 2004: 9), per això, fonamentaré la meva perspectiva crítica des del marc teòric d'aquest present treball. De manera que la meva pretensió és potenciar la reflexió i el diàleg entre els i les professionals de la Residència Mas Vella Terra, per així generar i dibuixar possibles accions que ens ajudin a millorar la nostra tasca i dotar de sentit les nostres pràctiques socioeducatives.

Davant aquesta metodologia de tall qualitat de gran complexitat, el fet que li doni una perspectiva situada i que, a més, jo mateixa formi part de la realitat analitzada, fa que pugui parlar d'una reflexió

¹ Concepte extret de Hammersley i Adkinson l'any 1994 citats a Celigueta, G. i Solé, J. (2014).

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

autoetnogràfica. Així doncs, més que ignorar les meves pròpies expectatives sobre com hauríem de desenvolupar la nostra tasca dins la Residència, construiré un espai de reflexivitat radical per a fer conscients els meus llegats sociohistòrics i culturals i poder desconstruir-los per conèixer altres maneres d'entendre i de treballar la sexualitat amb les persones amb diversitat intel·lectual.

3. Sexualitat i diversitat funcional: una aproximació crítica, transfeminista i interseccional

3.1. De la sexualitat normativa a les sexualitats dissidents

En aquest apartat del treball es pretén fer un recorregut pels conceptes de sexualitat i diversitat funcional, concretament intel·lectual, per tal de construir un posicionament crític que ens permeti analitzar les formes hegemòniques d'entendre aquests conceptes i com operen dins la Residència Mas Vella Terra. Aquest anàlisi ens permetrà aportar elements de cara a promoure les condicions necessàries per detonar processos d'autonomia corporal, sexual i afectiva i qüestionar el paradigma assistencialista i essencialista des del qual s'està intervenint actualment.

Per a fer-ho es divideix aquest capítol en tres eixos centrals: el primer, fa un recorregut en quant a la sexualitat, conceptualitzant-la primer com a quelcom normatiu i, posteriorment aportant una mirada que defensa la sexualitat més enllà de com operen els mecanismes de reproducció social, explicant els paradigmes socials hegemònics que s'instauren i aportant una desconstrucció de l'articulació d'aquesta amb el gènere. El segon, realitza un viatge històric i sociocultural entorn el concepte de diversitat funcional i intel·lectual, ja que les diferents formes en què aquest concepte ha estat entès –lligades a la societat patriarcal i capacitista– han generat un conjunt d'estigmes socials que han sigut determinants en quant a les desigualtats socials presents actualment respecte aquest col·lectiu. Finalment, es posa de manifest com el gènere, la sexualitat i el capacitisme actuen com a eixos generadors de desigualtats socials i ens preguntem sobre la forma en que operen concretament en la intervenció socioeducativa que es realitza al context de la Residència Mas Vella Terra.

3.1.1. Paradigma social hegemònic

La societat actual es defineix sota els llegats heteropatriarcal, de manera que ha construït uns imaginaris socials entorn el gènere i la sexualitat molt potents i enquistats que, encara ara, són presents a la nostra societat. El binomi sexe/gènere ha produït normativitats socials hegemòniques i, conseqüentment, ha establert les seves contra cares, és a dir, dissidències corporals, sexuals i de gènere que surten d'aquestes normes. Aquest paradigma essencialista ha generat una societat regnada per les desigualtats, on allò masculí, blanc, heterosexual, fort, tenaç, és símbol de superioritat respecte les altres formes identitàries, corporals i sexuals.

Des de la perspectiva d'aquesta estructura social, podem afirmar que tot allò que no sigui home, blanc, burgès, heterosexual, ocupa el lloc d'allò "altre", allò subaltern, allò femení. En definitiva, tota

persona que no encaixa amb el què el sistema sexe/gènere defineix com a normatiu i natural es troba en posicions subalternes. Aquest sistema converteix allò biològic en desigualtat cultural i social, amagant així les arrels d'aquesta jerarquia social.

Així doncs, ens trobem davant un model que entén la sexualitat de les persones subalternitzades com a quelcom que no es pot viure amb normalitat, que exigeix la seva ocultació, sobretot si l'expressió de la mateixa no compleix amb l'heteronormativitat. És a dir, entén allò normal a partir de "la norma heterosexual" i proposa "entender las otras maneras de vivir el deseo como desviaciones de la norma, [y] presuponer que todo el mundo es hetero" (article en línia de Kid del Placer).

Aquí podem veure com la heterosexualitat no només és una forma de relació afectivosexual, sinó que és un règim d'ordenació social que condiona la manera en que les persones ens desenvolupem i ens organitzem amb el món. L'heteronormativitat és allò que defineix la societat, és allò que normalitza les actituds i comportaments associats a la sexualitat i el gènere i que descriu allò normal i sa, en contraposició a allò anormal i patològic². El punt de vista patriarcal que s'hi amaga al darrera fomenta "l'expectativa de l'heterosexualitat" (Parra, N. i Oliva, M. 2013: 35), que impedeix poder concebre la sexualitat més enllà de l'heteronormativitat, que pressuposa que cos i ment són una dualitat separable, és a dir, "que privilegia las actividades relacionadas con la mente sobre todo lo que tiene que ver con el cuerpo" (Viñuela, L. 2009: 36); de la mateixa manera que ho fa amb les sexualitats dissidents.

El binomi cos/ment també està jerarquitzat i estableix allò racional com allò valorat per sobre d'allò corporal i emocional. Emfatitzant allò corporal, físic, biològic, sexual, per sobre d'allò, mental, social; es neguen i limiten certes identitats no normatives com les homosexuals, trans*, o diverses en termes corporals. En aquest sentit Llamas (1998), a *Teoría Torcida*, aporta un punt de vista interessant, doncs entén que les sexualitats no normatives no es poden definir en relació a les construccions d'ordre, com a no normatives que son. "Lesbianas y gays no dialogan con las instancias de represión, sino que constituyen espacios de resistencia". L'estratègia de la hipercorporalització de les identitats dissidents en termes sexuals i corporals/intel·lectuals, justifica que aquestes identitats quedin excloses de determinades definicions de salut sexual i sexualitat construïdes des d'organismes internacionals per tal de preservar els drets sexuals de certs col·lectius —els que sí compleixen amb la normativitat/normalitat—.

Paradoxalment en la societat actual, la sexualitat està molt present i adopta un paper molt rellevant en quant a les relacions interpersonals, i és que a qualsevol esdeveniment cultural (en les converses, a la feina, al nostre temps lliure, etc.) trobem elements relacionats amb la sexualitat de les persones,

² Idees extretes de l'escriptora i activista Brigitte Vasallo.

tant que podríem dir que “vivimos en una sociedad *hipersexualizada*” (article en línia de Kid del Placer). Això comporta que moltes vegades podem sentir pressió a l'hora de definir-nos com a individus, però cal tenir en compte que “definirnos con una identidad es algo muy personal, una decisión que sólo podemos tomar nosotras y nos tiene que generar bienestar” (article en línia de Kid del Placer).

D'aquesta manera es fa palesa la necessitat de qüestionar aquests llegats culturals i socials entorn la sexualitat de les persones que es troben en situacions subalternes. L'educació que rebem està organitzada per una societat heteronormativa, de manera que ens trobem davant una estructura social molt arrelada i enquistada en aquest paradigma. Només aquelles persones que es qüestionen a sí mateixes, la seva mirada, l'entendre, l'actuar en el món, són les que poden desconstruir aquesta estructura social actual que no fa altre cosa que generar processos de desigualtat social.

3.1.2. Aspectes conceptuals entorn la sexualitat des d'un punt de vista institucional i legal

Segons Fernández Bueno el sexe és “el conjunto de elementos que, engarzados gradualmente, configuran a una persona como sexuada en masculino o en femenino. Esto quiere decir que construirse como hombre o como mujer es el resultado de un proceso que se desarrolla a lo largo de nuestra vida, en el que se concatenan toda una serie de niveles o elementos estructurantes” (2014: 5).

En aquesta definició podem distingir dos aspectes que configuren el sexe; per una part es refereix al sexe biològic o anatòmic entès des de la biomedicina com genètic, gonadal (ovaris o testicles), genital (vulva o penis) i cromosòmic. Mentre que la segona part, fa referència al gènere, entenent-lo com una construcció sociocultural que es centra en les característiques emocionals, intel·lectuals i de comportament de les persones en referència a l'expressió del seu sexe. D'aquesta manera, segons Fernández Bueno (2014) el sexe representa la part biològica de la persona, mentre que el gènere és, bàsicament, una construcció social i cultural, generadora de “la desigualtat social a partir de la diferència sexual, és a dir, la categoria corresponent a l'ordre sociocultural configurat sobre la base de la sexualitat, que al seu torn és definida i significada històricament per l'ordre de gènere” (Reus, P. 2017: 35).

Segons Fernández Bueno, la sexualitat pot ser definida com “el modo de vivirse, verse y sentirse como persona sexuada; el modo o modos con que cada cual vive, asume, potencia y cultiva (o puede cultivar) el hecho de ser sexua-do” (2014: 6). D'aquesta manera, al considerar-se una forma de viure's i sentir-se, forma part de les vivències de cada persona, per tant, per aquest autor, cal que destaquem que la sexualitat és un valor humà i no un instint. Un valor construït socioculturalment que intenta explicar el nostre desig en el transcurs de la nostra vida.

La Organització Mundial de la Salut (OMS), va definir la sexualitat com la interacció entre els aspectes somàtics, emocionals, intel·lectuals i socials del ser sexual en expressions que enriqueixen positivament i que milloren la personalitat, la comunicació i l'amor de les persones.

Així doncs, quan es parla de salut, des de la OMS s'entén com un estat de complet benestar físic, mental i social; i no es tracta només de l'absència de malaltia o dolència.

En línia amb aquesta definició, la salut sexual seria un estat de benestar físic, emocional, mental i social relacionat amb la sexualitat. Perquè aquest sigui possible s'han de donar determinades condicions socials, culturals i materials a les que no totes les identitats poden accedir.

Considero que la salut sexual requereix un apropament positiu i respectuós cap a la sexualitat i les relacions sexuals, així com la possibilitat d'obtenir plaer i experiències sexuals segures, lliures de coacció, discriminació i violència. Així doncs, i atenent a les condicions necessàries perquè això sigui possible per tothom, per garantir la salut sexual i que aquesta es mantingui, es fa palesa la necessitat de defensar els drets sexuals de determinats col·lectius vulnerabilitzats per com s'entenen socialment les seves diferències corporals i intel·lectuals, però també per com s'entenen socialment la sexualitat, el gènere i el cos. En aquesta línia, els drets sexuals no només haurien de ser respectats, protegits i promoguts³ des d'un punt de vista heteronormatiu, sinó que la seva definició en sí hauria de contemplar la diversitat sexual, de gènere i corporal per poder parlar de dret.

L'Associació Mundial de Sexologia (1999) defineix aquests drets sexuals com⁴:

1. Dret a la llibertat sexual: la possibilitat de poder expressar el potencial sexual de les persones de forma plena.
2. Dret a l'autonomia, la integritat i seguretat sexual del cos: poder prendre decisions sobre la pròpia vida sexual de manera autònoma dins dels paràmetres de l'ètica personal i social.
3. Dret a la privacitat sexual: inclou el dret a les conductes individuals i les decisions fetes en la intimitat, tenint present que no vulneren els drets sexuals de les altres persones.
4. Dret a l'equitat sexual: es defensa que no hi hagi discriminació per raó de sexe, orientació sexual, gènere, edat, raça, classe social, religió i limitacions de caire físic o emocional.
5. Dret al plaer sexual: engloba l'autoerotisme i que és considerat com a font de benestar.
6. Dret a l'expressió sexual emocional: tothom té dret a poder expressar la seva sexualitat a través de l'expressió emocional.
7. Dret a la lliure associació sexual: poder-se associar i formar matrimoni, o no, i poder-se divorciar.

³ Definició de la OMS, consultada a : https://www.who.int/topics/sexual_health/es/

⁴ Declaració del 13è Congrés Mundial de Sexologia, València, Espanya, revisada i aprovada per l'Assemblea General de l'Associació Mundial de Sexologia (WAS) el 26 d'agost de 1999, en el 14è Congrés Mundial de Sexologia, Hong Kong, República popular Xina.

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

8. Dret a la presa de decisions lliures i responsables: poder decidir si tenir fills o no tenir-ne, accedir a mètodes per regular la fecunditat, etc.
9. Dret a la informació sexual basada en el coneixement científic: la informació referent a la sexualitat s'ha de donar per mitjà de la investigació científica i tenint present l'ètica.
10. Dret a l'educació sexual comprensiva: ha de mantenir-se durant tota la vida i implica la resposta de totes les institucions socials.
11. Dret a l'atenció de la salut sexual: han de poder-se tractar i prevenir tots els problemes relacionat amb la sexualitat.

Davant aquesta definició es fa palesa la necessitat d'analitzar des de quin paradigma institucional i legal s'està fonamentant la promoció d'uns drets sexuals que actuen en nom de tota la societat però que, per contra, només contempen a aquelles persones que per la seva naturalesa es poden categoritzar com allò masculí, blanc, heterosexual, fort, tenaç, i que, per tant, és símbol de superioritat respecte les altres formes identitàries, corporals i sexuals; que queden situades automàticament en una situació subalterna.

Des de quin paradigma es fonamenten? Es contempla la diversitat afectivosexual i corporal? Des de quines definicions de sexualitat es sustenten? Estan només plantejats des de l'heteronormativitat? Quina idea de subjecte i persona porten implícita? Són igualment aplicables a totes les persones? Totes les persones tenen accés a les condicions necessàries perquè siguin possibles?

Ens trobem davant uns recursos legals emmarcats a un paradigma heteronormatiu i capacitista⁵ que implica un conjunt d'idees, actituds i discursos que permeten, legitimen i justifiquen les diferents expressions de desigualtat, abús, discriminació i/o violència cap a les persones que no compleixen amb les característiques corresponents als canons socials considerats 'normals' i que, per tant, patologitza les persones que surten de la "norma" social considerada com a correcta. Aquests recursos anteriorment descrits, mostren com el paradigma heteropatriarcal encara actualment està instaurat en el món, de manera que les normatives i els instruments legals sols contempen i defensen uns drets que s'emmarquen dins aquesta heteronormativitat, deixant les persones que es troben en situacions subalternes en una posició de marginació social. D'aquesta manera, aquest seguit de recursos legals no fan altra cosa que allunyar a les persones del gaudir d'una igualtat d'oportunitats i de drets respecte la seva sexualitat.

Així doncs, la societat heteropatriarcal divideix els sexes/gèneres no només a nivell biològic, sinó també perquè la construcció social que s'ha fet al llarg del temps ha aportat sempre major reconeixement a la masculinitat i l'heterosexualitat, de manera que les altres formes d'expressió

⁵ Martínez, C. 2020. (Més endavant aprofundirem aquest concepte).

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

corporal, afectiva i sexual han quedat menyspreades i discriminades socialment. Així doncs, totes les persones que no encaixen amb els cànons establerts per una societat heteronormativa, on l'heterosexualitat dóna significat al gènere creant-lo binari i jerarquitzat; les seves oportunitats i llibertats com a subjectes queden vulnerades, reprimides i criticades.

3.1.3. La sexualitat i el gènere des d'un punt de vista transfeminista

*Hemos cambiado:
los violines por las guitarras flamencas,
los manifiestos por patatas asadas,
los minutos de silencio por horas de carcajadas
Ha llegado la hora de escupir al patriarcado, basta de llorarle.
(Emma Goldman)⁶*

El transfeminisme es pot entendre com un moviment que pretén descentrar les categories identitàries enclavades, a l'hora que desplaçar a l'epicentre de la proposta política aquelles identitats que han quedat subalternitzades socialment. "El transfeminismo irrumpe colocando todos los interrogantes posibles a los ejercicios de simplificación de la identidad, de este modo la convierte en compleja y flexible y, además, lo hace intencionadamente" (Grau, A. 2018: 48), en tant que des d'aquest moviment el concepte de gènere transgredeix la idea preconcebuda d'aquest des del sistema heteronormatiu dominant.

El concepte de gènere com a estament analític i eina política s'ha anat transformant arrel de la seva aparició en el quadre feminista a finals dels anys seixanta. A partir d'aquest concepte s'han pogut entendre les diferents formes d'opressió i de desigualtat envers les dones des d'una perspectiva molt més àmplia i, a partir d'aquí, teixir un conjunt d'estratègies a través de les quals mostrar resistència i transformació a les diferents formes de violència i discriminació que pateixen, no només les dones, sinó totes aquelles expressions de gènere no normatives.

Així doncs, i basant-nos en les aportacions de Gros (2018), el feminisme ha anat establint un concepte de gènere molt més ampli i diversificat, lligat també a l'aparició de la teoria queer⁷, que trenca el seu vincle amb la diferència sexual i s'interposa a les diferències i desigualtats entre homes i dones. Tal i com apunten Rodrigo, D. i Fuentes, P. (2019), pensar les sexualitats des de la perspectiva queer implica tenir una mirada des de l'estranyesa, la subversió, la curiositat, l'error, des

⁶ Blog D-generadas: <http://d-generadas.blogspot.com.es/search/label/Acciones>

⁷ Perspectiva sorgida als Estats Units als anys noranta. Una posició representada per autores com Judith Butler, Eve Kosofsky Sedgwick i Teresa de Lauretis (Gros, A., 2016). Judith Butler y Beatriz Preciado: una comparación de dos modelos teóricos de la construcción de la identidad de género en la teoría queer. A *Revista Civilizar Ciencias Sociales y Humanas*, 16 (30), 245-260.

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

del desig, la no normalitat, la llibertat, la creativitat i des dels afectes. Aquesta teoria doncs, pretén la desconstrucció de la heteronormativitat dominant per a transformar-la i optar per un sistema on tots els cossos, totes les sexualitats i totes les expressions de gènere siguin visibles hi tinguin cabuda.

Queer como sustantivo significa 'maricón', 'homosexual', 'gay'; se ha utilizado de forma peyorativa en relación con la sexualidad, designando la falta de decoro y la anormalidad de las orientaciones lesbianas y homosexuales. El verbo transitivo queer expresa el concepto de 'desestabilizar', 'perturbar', 'jorobar'; por lo tanto, las prácticas queer se apoyan en la noción de desestabilizar normas que están aparentemente fijas. [...] Las prácticas queer reflejan la transgresión a la heterosexualidad institucionalizada que constriñe los deseos que intentan escapar de su norma

(Mérida, 2002).

Des d'aquesta perspectiva el gènere no es pot associar al sexe biològic de la persona, ni als rols socials considerats com a legítims i 'normals' per a cada gènere normatiu, sinó que aquest concepte s'interposa a aquestes concepcions i tots els teòrics queer coincideixen en què el gènere "és un constructe sociohistòric" (c.f. Butler, 1990/2007; De Lauretis, 1987; Sedwick, 1990; Preciado, 2008, entre altres citades a Gros, A. 2016: 247). Des d'aquest punt de vista, el gènere doncs, és un tret identitari de cadascú on hom és lliure de viure'l i expressar-lo com desitgi i "on les identitats no són fixes, ni estables, ni homogènies, sinó que es van articulant amb la vida" (Rodrigo, D. i Fuentes, P. 2019: 24).

[E]l género no es una decisión radical o un proyecto que refleja una decisión meramente individual, pero tampoco es impuesto o inscrito sobre el individuo, como algunos desplazamientos posestructuralistas del sujeto señalarían. El cuerpo no es pasivamente inscrito con códigos culturales como si fuera un recipiente sin vida [...]

(Butler, J. 1988: 256).

El gènere, igual que la sexualitat, segons Teresa de Lauretis (2000) no és una propietat dels cossos, no els és quelcom original, sinó que és "el conjunto de los efectos producidos en cuerpos, comportamientos y relaciones sociales" (p. 35). És des d'aquesta perspectiva que el moviment transfeminista reivindica un lloc central en la militància de la sexualitat perquè adquireixi consciència política. D'aquesta manera, l'acció directa es converteix en l'instrument per a visibilitzar altres cossos, desitjos, vides, de manera que els cos esdevé com a arma política.

Així, es pot plantejar la salut sexual no com un estatus on hom ha d'arribar, sinó com un aspecte dinàmic de les persones que implica, a més d'actituds, comportaments i emocions, certes condicions per al seu lliure i integral desenvolupament en un context sociocultural concret. De fet, l'abordatge de la salut sexual i reproductiva no és aliè al context cultural, ja que està travessat per diferents eixos

de desigualtat social com són el gènere i la sexualitat, però també altres com l'estatus socioeconòmic, la religió, l'edat i les capacitats corporals i intel·lectuals. La teoria de la interseccionalitat ens proporciona una mirada feminista i crítica que permet abordar la realitat social des de la seva pròpia complexitat. "La interseccionalitat no és, doncs, la reconfiguració de variables alienes al subjecte, sinó identitats i realitats encarnades que la persona coneix i pot utilitzar estratègicament, produint que en les experiències concretes una variable pugui destacar en la seva definició identitària" (Reus, P. 2017: 84).

Amb tot això, podem definir la sexualitat com un aspecte de la vida de tots els éssers humans, que està relacionada amb la nostra manera de ser, de pensar, de sentir, d'actuar i de relacionar-nos amb les altres persones i amb nosaltres mateixos/es. La sexualitat doncs no es pot reduir a la mera concepció del binomi essencialista sexe/gènere, ni com a sistema d'ordenació i jerarquització. Doncs la forma amb què cadascú viu la identitat sexual dependrà de la seva edat, cultura, context familiar i època històrica en la que li ha tocat viure. I és que la sexualitat no la podem relacionar amb allò que distingeix allò natural i sa de lo patològic, sinó que la sexualitat comença amb la pròpia vida de la persona, i es va desenvolupant i construint al llarg d'aquesta, ja que la vivència del desig de les persones és quelcom heterogeni, canviant i divers.

D'aquesta manera, les persones hem de poder configurar la nostra identitat de gènere basant-nos en allò que més s'ajusti a les nostres necessitats afectivo-sexuals i de plaer. Així doncs, hem d'entendre les sexualitats des d'una perspectiva interseccional que visibilitzi totes les formes d'expressió i vivència de la mateixa, incloent aquelles que s'allunyen de la normativitat/normalitat i que es construeixen a partir de la diferència i la no normalitat. Perquè viure la sexualitat és un aspecte subjectiu de les persones, on cadascú ha d'interpel·lar en el seu interior, en el viure, el sentir, l'expressar, i ho pugui desenvolupar de la forma que més satisfactòria li resulti, sigui quina sigui la identitat que la defineix.

3.2. De la discapacitat a la diversitat funcional i intel·lectual

3.2.1. Evolució sociohistòrica del concepte de discapacitat

¡Res sobre nosaltres sense nosaltres!

(MVI)⁸

La diversitat funcional no ha estat sempre entesa de la mateixa manera, ja que la seva concepció i significació són mers reflexos d'un context sociocultural i històric concret.

Aquest concepte apareix sota el nom de discapacitat i, tal i com apunten Rodríguez, S. i Ferreira, M. (2010), es concebia, en general i per la gran majoria de persones, com la conseqüència d'una deficiència fisiològica que pateix, a títol personal, un 'individu'. Des d'aquest punt de vista, serà la ciència mèdica l'encarregada de portar a terme un tractament específic per a cada persona, ja que aquest dèficit fisiològic és patologitzat i s'entén com una malaltia. Al segle XIX s'incorporen les pràctiques protectores i de control social en nom de la prevenció i, amb aquesta, la *institucionalització* (Oliver 1990) de les persones que surten dels cànons de normalitat social. Es creia que tota personal 'anormal' havia de ser tractada, ja que posava en perill l'harmonia social. D'aquesta manera, es creen centres especials per a persones amb discapacitat, que les posa a la perifèria de la societat i que genera una relació de dependència cap a les institucions. Però la 'Filosofia de la Vida Independent' –sorgida als anys 60 als Estats Units⁹– va portar un gir en quan a la concepció de les persones amb *discapacitat*. Aquest moviment, encapçalat per a persones amb *discapacitat* amb la voluntat de revelar-se contra les imposicions mèdiques, rehabilitadores i institucionals, va esdevenir detonant per a la promoció de l'autonomia personal d'aquest col·lectiu de persones. A més, va aportar la idea que són les estructures socials les que no tenen en compte les autèntiques necessitats de les persones amb *discapacitat* i les exclouen de la participació social i col·lectiva. Així, es trasllada la discapacitat del pla individual al col·lectiu i es reconeix que "es el contexto social el que contribuye a la construcción de un determinado sentido, y unas ciertas prácticas asociadas, de la discapacidad; un contexto en el que los espacios físicos son inadecuados y los estereotipos discriminatorios" (Rodríguez, S. i Ferreira, M. 2010: 293). Aquesta nova perspectiva s'oposa a un discurs fonamentat per la normativitat, per allò mèdic i rehabilitador i per la individualització obrint nous horitzons que plantegen una perspectiva més crítica, sociològica, política i inclusiva.

Per altra banda, topem amb el binomi normal/patològic, que tot i que s'ha anat transformant al llarg de la història, no només defineix com són les societats, sinó que descriu com han de ser. "Así, no sólo se comienza a trabajar sobre la idea de clasificar lo 'normal' distinguiéndolo de lo 'anormal', sino

⁸ Lema que defineix la filosofia del 'Moviment de Vida Independent'.

⁹ Va néixer als Estats Units amb l'entrada d'Ed Roberts a la Universitat de Berkeley (Califòrnia) el 1962.

que se estructuran prácticas y saberes encargados de normalizar a extensos grupos de sujetos que no cumplan las características deseables” (Foucault, 2009 [1978] citat per Gómez, V. 2014: 397). Es tracta doncs d'una 'ideologia de la normalitat' “una ideología hegemónica se torna tan naturalizada, dada por hecho y “verdadera” que las alternativas están fuera de los límites de lo imaginable” (Susan Wright, 1998: 14-15). En el cas de les persones amb *discapacitat* aquesta naturalització es trasllada en l'àmbit dels seus cossos, de manera que s'estableix una indissoluble vinculació entre 'discapacitat' i 'disfunció'.

Vanesa Gómez (2014), ens ofereix elements per distingir entre la 'disfunció' i la 'discapacitat', ja que entén la primera com la característica del cos d'una persona que afecta a la seva aparença d'una manera que socialment no està acceptada, mentre que la segona l'entén com la restricció en l'activitat personal causada per un sistema social que no té en compte les necessitats de les persones amb maneres de funcionar diferents a la lògica binària normal/a-normal. Així, les persones 'discapacitades' són aquelles que per les seves diferències, que eren significades com a disfuncions respecte del model de normalitat corporal, no han estat acceptades socialment.

Aquesta separació ens permet entendre el canvi entre el *model mèdic-rehabilitador* que entén els cossos discapacitats com a cossos malalts, fallits, disfuncionals; del *model social*¹⁰ que entén la diferència com a part de la diversitat corporal i humana. Doncs el primer, tal i com apuntava el sociòleg Talcott Parsons (1958)¹¹, considera la totalitat de la persona des de la seva disfunció, i entén que ha de ser tractada individualment ja que és un problema personal -i no social- que atempta a la 'normalitat'. En canvi, la segona aporta una visió social a la problemàtica d'exclusió derivada de la discapacitat com a construcció social, i determina que són els factors socials els que incapaciten a la persona. Aquest model posa de manifest les concepcions ideològiques de normalitat i capacitat, i reivindica que les experiències de discriminació que viuen les persones són fruit d'uns discursos i unes pràctiques socials concretes, no d'una incapacitat individual i determinada biològicament.

Actualment, s'empren terminologies menys excloents a l'hora de referir-nos a les persones que la societat capacitista denomina com a *discapacitades*. Per això, en aquest treball utilitzaré els termes de diversitat funcional i diversitat intel·lectual, que son impulsats l'any 2005 pel Moviment de Vida Independent, que a Espanya va crear el Foro de Vida Independiente (FVI). El concepte de diversitat pretén una denominació que s'allunyi de les carències i que, en canvi, assenyali un desenvolupament quotidià i una funcionalitat diferents al què es considera usual.

¹⁰ Concepte extret de Albrecht, Seelman y Bury, 2001; Barnes, Mercer y Shakespeare, 1997; Bradley, 1995; Corker, 1998; Davis, 1997; Imrie, 1997; Marks, 1999, 1997; Moore, Beazley y Maelzer, 1998; Oliver, 1992, 1990; López González, 2007; a Gómez, V. (2014).

¹¹ Sociòleg estatunidenc autor de la teoria estructural funcionalista; citat per Gómez, V. 2014: 396.

3.2.2. Marc legal

A nivell legal, a Espanya, la principal llei que es refereix al col·lectiu de persones amb diversitat intel·lectual és el Reial Decret 1/2013 de 29 de novembre (3 de desembre, 2013). Aquesta llei remet que les persones amb discapacitat intel·lectual, que no són poques, representen un col·lectiu vulnerable, ja que l'estructura i el funcionament social ha generat processos d'exclusió social. D'aquesta manera, les persones amb discapacitat troben vulnerats els seus drets bàsics i llibertats, fet que obstaculitza el seu desenvolupament personal i social, la seva participació social i la possibilitat de contribuir en la transformació social. Tanmateix, la llei defensa que aquest col·lectiu de persones es veu privat dels drets de llibertat, igualtat i dignitat, per la qual cosa veu negat el seu desenvolupament social, el poder accedir i utilitzar els recursos que brinda l'entorn i, per tant, no poden satisfer una necessitat bàsica de tota persona com és la de gaudir d'una vida plena. Els principis bàsics que la sustenten són el de dignitat, el de vida independent, el d'autonomia personal, el d'igualtat d'oportunitats, el d'accés al món laboral, el de no discriminació, el d'accessibilitat universal, el de disseny per a totes les persones, el de diàleg civil i el de transversalitat de les polítiques.

Aquesta llei dona compte de com encara actualment està arrelat el model mèdic-rehabilitador en la nostra societat i com es fonamenten els discursos institucionals i legals des d'una perspectiva capacitista. En primer lloc, la terminologia emprada –discapacitat– ja la posiciona com un recurs naturalitzador. Cal que ens preguntem: per a qui està feta aquesta llei?

Així doncs, es fa evident que les polítiques que posen sobre la taula les desigualtats socials de les que són víctimes les persones amb diversitat, s'expliquen des d'un paradigma normatiu i capacitista, que patologitza a les persones que no formen part dels canons de normativitat socials establerts. Tanmateix, atorguen major rellevàncies a les capacitats funcionals de les persones per sobre de les característiques identitàries d'aquestes i pressuposen que aquest col·lectiu de persones, per la seva diferència, necessiten d'un marc legal concret i específic que les protegeixi del risc i la discriminació, portant-les, de nou, a una situació de subordinació.

3.2.3. Diversitat funcional i intel·lectual

Existe una energía única capaz de cambiar el mundo que se halla en la magia de las palabras.

(Mercadé, J. 2020 : 106)

Com s'ha dit anteriorment, en aquest treball emprarem com a vàlids els conceptes de diversitat funcional i diversitat intel·lectual, ja que les connotacions històriques i socials que porten implícites aporten una visió que s'allunya del capacitisme i pretén transformar els llegats i estigmes que, fins a dia d'avui, s'adjudicaven a aquest col·lectiu. Ambdós conceptes doncs, aporten una crítica a la societat capacitista i reivindiquen la diversitat corporal i intel·lectual en tant que s'empren com a

estratègies de lluita per entendre la diferència com a quelcom ric per a la societat, i entenen que tota persona presenta limitacions al llarg de la seva vida, en un o molts àmbits per a desenvolupar-se i que, per tant, no hi ha cossos i/o ments més o menys vàlids que uns altres, sinó diversos.

El terme de diversitat explica la diferència entre les característiques corporals, intel·lectuals, i/o sensorials de les persones. Aquest concepte proposa la idea que totes les persones funcionem de diferents maneres, ja que cadascuna desenvolupem unes capacitats particulars i que, necessitem de l'entorn per a poder-nos desenvolupar a l'hora que anem modificant la nostra manera de funcionar mentre avancem per la vida. Es parla de diversitat funcional o cossos amb capacitats diferents per remarcar que la normalitat corporal marca uns estàndards que no tothom pot o vol complir, estàndards que normalitzen certs cossos i altres els posen en llocs subalterns per no correspondre's amb els mateixos. Des d'aquests llocs subalterns, que es configuren interseccionalment perquè depenen de les capacitats corporals però també d'altres eixos de desigualtat social com el gènere, la racialitat, la sexualitat, l'estatus socioeconòmic o migratori, la procedència o l'edat, l'accés als recursos socials i les condicions materials per poder gaudir d'una vida digna és restringit. Des d'aquest model s'entén que la diferència és constitutiva de la societat, que tots els subjectes socials som diferents i que és l'estructura social que la jerarquitzava i la significava com a desigualtat.

Tal i com exposen Palacios, A. i Romañach, J. (2006), el model de diversitat funcional aporta quelcom fonamental a l'hora de pensar els subjectes, ja que la seva aportació amplia els horitzons de l'aplicació i la coherència que el model social –anteriorment descrit– va intentar trencar del mèdic-rehabilitador. Doncs els principis que sustenten el model de la diversitat són el de la dignitat humana i la diversitat.

Centrar l'eix del discurs en la dignitat significa un canvi important en el desenvolupament a seguir en la lluita social per la diversitat funcional, ja que influeix en el més bàsic de les persones. Doncs parlar de dignitat, vol dir la visió que té la persona de sí mateixa, la visió que té sobre el valor de la seva pròpia vida, i la percepció de la seva pròpia dignitat respecte a la dels altres.

Així, aquest model parteix de la idea de cercar la plena dignitat –distingint-la en extrínseca i intrínseca– de totes les persones, incloses aquelles amb diversitat funcional. Per tal d'aconseguir-ho, aquest model emprava dos elements com a eines fonamentals: els drets humans i la Bioètica¹² –que és una branca de l'ètica dedicada a promoure els principis per la conducta més apropiada dels éssers humans respecte la vida, tant la humana com la resta d'éssers, així com l'ambient en el que es puguin donar condicions acceptables per la mateixa–. Amb aquests dos elements, el model de

¹² Creada per Van Rensselaer Potter, A. Madison, Wisconsin, Estats Units, en el seu llibre *Bioethics, Bridge to the Future*, publicat al gener de 1971, planteja la possibilitat d'una ètica global per la vida. (Escobar, J. 2000).

diversitat funcional pretén una revolució a dos bandes. Per una, la plena consecució de la dignitat de les persones amb diversitat funcional i, per altra, l'obertura de la consciència que precisament, aquesta dignitat, és necessària per a tota la humanitat, amb la que “se puede llegar a todos los principios y a cada una de las realidades cotidianas que conforman la no discriminación y la igualdad de oportunidades de las mujeres y hombres con diversidad funcional” (Palacios, A. i Romañach, J. 2006: 193).

És per això que es fa palesa la necessitat de qüestionar-nos sobre la terminologia que emprem per referir-nos a les persones amb capacitats diferents ja que, com hem vist, cada un porta implícites unes connotacions que no fan altra cosa que alimentar i emmascarar les discriminacions, el mandat heteropatriarcal i capacitista. I és que la terminologia emprada explica el nostre comportament davant la diferència.

El fet de qüestionar-nos sobre la terminologia emprada vol dir fer un exercici crític per tal de desaprendre sobre tot allò que ens ha portat a entendre la diferència com a quelcom generador de desigualtats, que ens ha portat a pensar els subjectes des d'una perspectiva basada en la normalitat/normativitat i, en definitiva, es tracta de transformar el nostre sentit comú.

3.3. Gènere, sexualitat i capacitisme com a eixos de desigualtat social

La sexualitat i el gènere, com hem vist, converteixen les diferències sexuals en desigualtats socials. Els estereotips i mandats de gènere afecten a tota la societat, però hem d'entendre que en el cas de les persones amb diversitat adopten un mecanisme diferent per la seva correlació amb el capacitisme.

La categoria 'dona' emmarcada a la societat occidental, caracteritzada pel seu androcentrisme i capacitisme, implica uns models de feminitat que no contempen les experiències de les dones amb capacitats diferents. Inclús en els feminismes no s'han construït subjectes polítics que incloguin aquesta diversitat. La intersecció entre gènere i capacitisme produeix algunes opressions específiques per a les dones amb diversitat intel·lectual ja que han estat excloses del model de dona que gira al voltant dels estereotips socials hegemònics de la feminitat.

Aquests estereotips i mandats de gènere socials defineixen que “la identitat masculina es construeix a partir d'un cos fort, valent, potent i vigorós que competeix per l'espai públic, una sexualitat fal·locèntrica i d'una contenció d'allò emocional” (Martínez, C. 2020: 9); mentre que la identitat femenina va lligada a “la maternitat, les cures, la sensualitat i la sexualització del cos” (Martínez, C. 2020: 9). Aquestes últimes són, precisament, les que les dones amb diversitat funcional tenen negades, ja que mentre les dones amb capacitats acceptades socialment lluitaven contra el mandat de l'obligatorietat de tenir fills/es, les dones amb capacitats diferents encara ara lluiten per poder

decidir elles mateixes sobre el què fer amb el seu cos, per exemple, respecte a la seva maternitat que es veu privada degut a les massives esterilitzacions forçades. “No podem deixar d’assenyalar violències masclistes específiques com l’esterilització forçada o l’avortament coercitiu que vulneren especialment els drets d’aquestes dones” (Martínez, C. 2020: 9).

A més, s’ha de tenir en compte que “aunque la estructura de la sociedad sea patriarcal y las mujeres, como género, estén subordinadas, los hombres y las mujeres de un mismo rango (clase) están mucho más cercanos entre sí que con hombres y mujeres de otro status” (Marta Lamas, citada a Cruz, MdP. 2004: 150). Això implica que no només existeix una situació de subordinació d’un col·lectiu específic tenint en compte les diferències sexuals, sinó que operen mecanismes concrets del context historicosocial i les categoritzacions socials (ètnia, classe, edat, diversitat de cossos) que per entendre les desigualtats entre les dones és important tenir en compte. Les dones amb diversitat intel·lectual, per tant, es troben dificultats concretes per accedir a certs recursos socials i culturals tant per les seves capacitats com pel seu gènere i la seva sexualitat.

D’aquesta manera, quan es correlaciona el fet de ser dona i tenir alguna diversitat, les desigualtats socials i les violències masclistes adopten un mecanisme particular respecte el tipus de violències a les que són exposades la resta de dones, ja que es tracta “d’una violència invisible i invisibilitzada que esdevé majoritàriament en l’àmbit domèstic, residencial i mèdic” (Martínez, C. 2020: 9). Seguint aquesta idea les violències de gènere esdevenen agressions estructurals, simbòliques i materials i funcionen col·locant a les persones amb capacitats diferents i totes aquelles que no comparteixen estils de vida, cossos i sexualitats amb la normalitat, en posicions socials subordinades.

La invisibilització que pateixen les dones amb diversitat intel·lectual –a vegades complexitzada per l’estatus social que ocupen, l’edat, la procedència i/o la identitat sexual– no només implica la vulneració de drets i llibertats, sinó que provoca una acció social encaminada a la sobreprotecció i infantilització de l’individu, fet que es tradueix en la negació de la seva sexualitat i de qualsevol comportament o manifestació afectiva, sexual i/o eròtica. Aquest mecanisme accentua i perpetua les violències de gènere i sexuals, reforçant així el mandat patriarcal i l’heteronormativitat.

Com denuncien el CERMI¹³ o la Declaració de Dones amb Discapacitat en càrrecs de lideratge polític i públic¹⁴, la violència inclou moltes vessants de caràcters diversos, com són l’aïllament, el maltractament psicològic, l’avortament coercitiu, l’esterilització forçada, l’explotació econòmica, la reclusió, la sobre medicació, l’abandonament, i un llarg etcètera. Per tant, la violència opera en

¹³ Comitè Espanyol de Representants de Persones amb Discapacitat, en el *2º Manifiesto de las Mujeres y niñas con Discapacidad*

¹⁴ Declaració de dones amb discapacitat en càrrecs de lideratge polític i públic: projecció cap a Pequín+25, 2020.

diversos nivells, de forma inamovible per la seva invisibilitat i normalització, sobretot quan es tracta de dones amb diversitat intel·lectual o corporal. “En esta cuestión, no se trata tanto de aceptar una fosilización identitaria sino de comprender que las situaciones subalternas no son equiparables y que por lo tanto presentan un fuerte carácter heterogéneo” (García-Santesmases, A i Pié, A., 2015: 68). Seguint aquesta idea les dones amb diversitat intel·lectual experimenten diferents formes quotidianes de violència, que van molt més enllà de les viscudes per altres dones.

Per altra banda, dins el sistema institucional encara ara s'empra el terme de discapacitat per a referir-nos a les persones que s'atenen, de manera que –i en sintonia a l'explicació de l'apartat 2.2.1. d'aquest treball– es pressuposa que hi ha persones amb una problemàtica individual concreta, motiu pel qual se les patologitza i se les conceptualitza en un estatus social inferior. Com comentava, aquesta terminologia està emmarcada en el capacitisme, i justifica tot aquell conjunt de comportaments que vulneren els drets de les persones, normalitzant els actes d'abús i violència cap aquestes i “neutralitza l'exclusió de les persones amb diversitat de la sexualitat en general i vulnera els drets sexuals en particular” (Martínez, C. 2020: 2). A més, el capacitisme atorga un major reconeixement i poder a aquelles persones que s'entén que tenen les capacitats físiques i psicològiques dins els cànons de normalitat/normativitat. Així doncs, totes les persones que no encaixen amb els cànons establerts per una societat heteronormativa i patriarcal, si a més, tenen alguna diversitat funcional –ja sigui aquesta corporal i/o intel·lectual– les seves oportunitats i llibertats com a subjectes queden exageradament vulnerades i reprimides.

L'estratègia de la hipercorporalització de les identitats dissidents en termes sexuals i corporals/intel·lectuals, justifica que aquestes identitats quedin excloses de determinades definicions de salut sexual i sexualitat construïdes des d'organismes internacionals per tal de preservar els drets sexuals de certs col·lectius¹⁵.

Per altra banda, els drets afectivosexuals de les persones amb diversitat intel·lectual es recullen a la Convenció Internacional sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat (2006), a la Guia de recomanacions generals sobre la Promoció de la Salut Sexual i Reproductiva (SSR) de les Persones amb Discapacitat publicada per la Organització Mundial de la Salut (2009) i a la Declaració Universal dels Drets Sexuals aprovada per l'Assemblea General de l'Associació Mundial de Sexologia (1999), així com en el Codi Ètic de FEAPS¹⁶.

En aquests instruments es fa evident que les polítiques que posen sobre la taula les desigualtats socials de les que son víctimes les persones amb diversitat, s'expliquen des d'un paradigma normatiu

¹⁵ Paraules extretes de les orientacions fetes per la professora Alba Pons, en data 17/11/2020.

¹⁶ Confederación Española de Organizaciones en favor de las Personas con Discapacidad Intelectual.

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

i capacitista, que patologitza a les persones que no formen part dels canons de normativitat socials establerts. Tanmateix, atorguen major rellevància a les capacitats funcionals de les persones per sobre de les característiques identitàries d'aquestes i pressuposen que aquest col·lectiu de persones, per la seva diferència individual, necessiten d'un marc legal concret i específic que les protegeixi del risc i la discriminació, portant-les, de nou, a una situació de subordinació.

Atenent a tot el que s'ha plantejat fins ara, el que ens interessa en aquest treball és entendre com està afectant el capacitisme, el gènere i la sexualitat com a eixos de desigualtat social a la intervenció educativa de la Residència. Quines són les conseqüències quotidianes d'aquest circuit de discriminacions normalitzades i com es materialitzen en la intervenció socioeducativa que es porta a terme en aquest context?

4. Anàlisi de la Residència Mas Vella Terra des de la meua experiència com a educadora

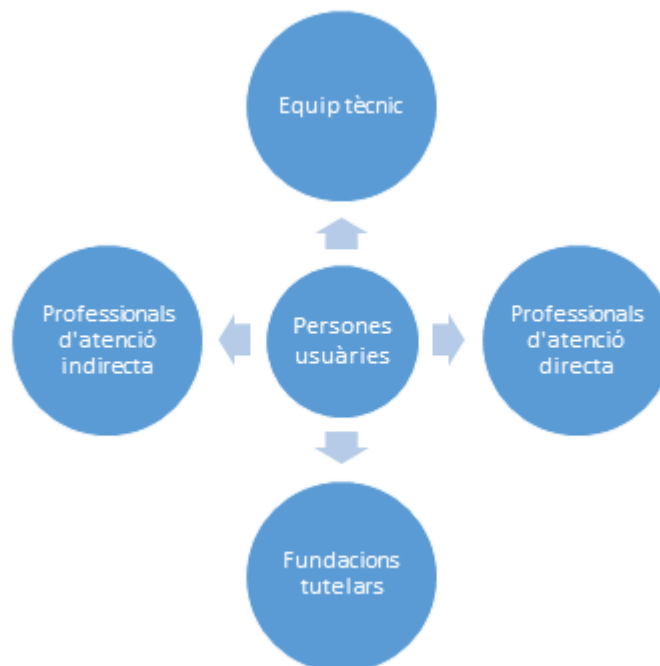
Aquest apartat del treball pretén donar a conèixer la realitat de la Residència Mas Vella Terra, és a dir, com s'estructura, a quines persones atén i, sobretot, com es treballa la dimensió corporal, sexual i afectiva de les persones usuàries a través de la intervenció socioeducativa dels i les professionals. La idea és fer-ho per tal de poder aportar elements per construir un posicionament crític que ens permeti introduir referents i/o models alternatius d'intervenció socioeducativa que trenquin amb les formes hegemòniques d'entendre la dimensió corporal, sexual i afectiva de les persones usuàries, per promoure les condicions necessàries per poder detonar processos d'autonomia corporal, sexual i afectiva i qüestionar el paradigma paternalista, assistencialista i essencialista des del qual s'està intervenint actualment.

Per fer-ho es divideix aquest capítol en tres apartats: el primer, on contextualitzo les característiques estructurals de la Residència. El segon que, a través de la meua pròpia experiència, posa de manifest el model pedagògic des del que es treballa, que es troba enclavat a unes perspectives hegemòniques que s'emmarquen dins l'heteronormativitat i el capacitisme. I el tercer, que pretén aportar un punt de vista crític basat en la pròpia experiència professional sobre els referents i models hegemònics d'intervenció socioeducativa emprats actualment per a guiar les intervencions respecte allò corporal, sexual i afectiu amb les persones usuàries. És aquí on exposo nous models d'intervenció que s'allunyen de les formes hegemòniques d'entendre i treballar la sexualitat de les persones, per tal d'afavorir i generar processos d'autonomia corporal, sexual i afectiva.

4.1. Estructura de la Residència Mas Vella Terra

La Residència Mas Vella Terra es troba al municipi de Gurb (Osona). En ella hi viuen 45 persones adultes, que comprenen les edats d'entre 18 i 65 anys. Aquestes, no han escollit formar part d'aquesta gran comunitat, però s'hi troben vivint degut a les dificultats socials amb les que han anat topant al llarg del seu viatge per la vida. Són persones que degut a la situació de subordinació que han patit ja des de ben petites, s'han hagut de desenvolupar en contextos diversos, on no han pogut establir vincles, ni relacions estables, ni referents amb qui poder-se guiar i desenvolupar una identitat que correspongui als estàndards de normativitat/normalitat social. Tanmateix, provenen de famílies amb pocs recursos econòmics, que viuen a la perifèria social. Encara que són conscients que totes elles no podrien desenvolupar-se satisfactòriament al seu nucli familiar degut a les dificultats que presenten les seves famílies per a poder-les acompanyar en la seva trajectòria vital, tampoc entenen perquè els ha tocat viure a un lloc que no coneixen, que no han escollit, i en el que han de conviure amb persones que ni tan sols, veuen que tinguin res en comú. Però a ulls d'una societat capacitista totes elles comparteixen una característica: la diversitat intel·lectual i un diagnòstic de trastorn de conducta característiques suficients com per institucionalitzar-les més enllà de la seva voluntat.

La Residència està dividida en tres unitats de convivència diferents, on cada una acull quinze persones residents i sis professionals d'intervenció directa, els quals treballem per oferir atenció i suport necessaris els 365 dies l'any, 24 hores. A la Residència hi treballem 42 professionals, que ens estructuram de la següent manera:

Així doncs, per una banda hi ha l'equip tècnic que està format per la directora del centre, la coordinadora d'atenció directa, la psicòloga, la terapeuta ocupacional, la treballadora social, la infermera, la fisioterapeuta i el coordinador d'atenció indirecta. Per altra banda, hi ha els i les professionals d'atenció indirecta, que seria el personal de neteja, de cuina i de manteniment. En tercer lloc, les fundacions tutelars, que són professionals externs/es a la Residència però que per la seva vinculació directa amb les persones usuàries mantenen un contacte constant amb el sí del recurs per tal de poder cobrir les necessitats bàsiques dels i les residents: econòmiques, legals i d'obtenció de béns personals, principalment. Finalment, els i les professionals d'atenció directa (una de les quals soc jo), que portem a terme les intervencions socioeducatives, que giren al voltant de l'acompanyament i el suport perquè les persones usuàries puguin realitzar les AVDs¹⁷, a més de participar en activitats programades per a ocupar el seu temps lliure, que persegueixen fomentar les habilitats motrius i mentals, potenciar les relacions basades en el respecte i la confiança entre residents i en promocionar la seva autonomia i participació activa a la comunitat.

4.2. Punt de partida: intervenció socioeducativa, incomoditats quotidianes i interrogants crítics

Tot i els esforços per a crear espais de comunicació on poder portar a terme les intervencions socioeducatives i que aquestes siguin satisfactòries per a les persones usuàries, el dia a dia a la Residència és molt mogut, ple de conflictes i situacions violentes que allunyen el poder-nos desenvolupar en un entorn harmònic. Aquí hi ha un factor detonant per explicar aquesta problemàtica: la Residència, com a recurs institucional que és, es fonamenta amb les bases d'una estructura social heteropatriarcal, capacitista i essencialista, de manera que fonamenta les seves intervencions des de la patologització i protocol·lització, és a dir, l'estigmatització i l'estandardització. En conseqüència, les persones usuàries no s'identifiquen amb l'entorn on viuen, i no volen construir-se com a persones des d'un lloc on no se'l senten casa seva. Aquest fet comporta que els costi adaptar-se a les normes de convivència i a tenir una actitud desafiant davant qualsevol persona que els guïï al seu dia a dia. A més, malauradament, entre els i les professionals s'ha construït una dinàmica que s'allunya del què és la nostra tasca, ja que molts vegades actuem per a deixar clar on està l'autoritat, més que per construir relacions horitzontals basades en el respecte i la confiança mutus. Així, crec que s'ha oblidat el caràcter de l'educació social i es té massa present la patologització, com a fonamentació per a guiar les intervencions des d'una relació jeràrquica entre persones usuàries i professionals.

¹⁷ Activitats de la Vida Diària

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

Així doncs, la Residència Mas Vella Terra, com a institució educativa que és, encara està dominada -com la gran majoria- pel model neohigienista¹⁸ de control poblacional. Aquest model persegueix el control social, eliminant les diferències i homogeneïtzant els subjectes. Existeix un protocol que defineix com s'ha de dur a terme la praxi de l'educació, que és rígida i d'imposició i s'allunya de la promoció cultural. En sintonia, aquesta institució forma part del sistema i s'organitza sota un paradigma assistencialista, que implica els valors, discursos i pràctiques capacitistes, sexistes i masclistes. Així doncs, 'l'educació' dels subjectes es redueix a garantir que aquests puguin participar de la vida en comunitat tenint en compte les normes i protocols que hi ha pensats per mantenir l'ordre i el control social. Aquest afany de controlar el comportament dels subjectes per a garantir l'harmonia social i poder seguir les pautes que marca la societat, implica una individualització dels subjectes i se'ls homogeneïtza, modificant el seu comportament però sense fer-los partícips de la presa de decisions pel que fa a la seva pròpia vida.

M'identifico amb el paradigma des del qual s'està treballant? Les intervencions socioeducatives es podrien emmarcar des d'un altre paradigma? Què implicaria? Com podem desconstruir la nostra praxi?

Aquestes qüestions les podria aplicar a tots els nivells d'intervenció des dels quals treballo com a professional del centre, però aquí analitzaré com operen concretament amb tot allò que té a veure amb els cossos, l'afectivitat i la sexualitat de les persones amb les que treballo.

De les qüestions ètiques que em susciten inquietud -juntament amb els i les professionals amb qui treballo i, part de les persones residents- considero que l'expressió lliure dels cossos, de l'afectivitat i la sexualitat de les persones que viuen al recurs és un tema que, com a professionals, crec que hem de donar veu. I és eminent, basant-me en les aportacions de Pere Reus (2017), perquè tot i ser una qüestió que afecta directament la dignitat, la igualtat, la llibertat, la intimitat, el lliure desenvolupament de la personalitat i la felicitat de les persones; no té el reconeixement, la promoció ni el tracte que mereix.

Crec doncs, que es fa palesa la necessitat de reconèixer i promoure els drets sexuals de totes les persones, i en tots els grups socials, ja que com que no hi ha una única manera d'entendre els cossos, l'afectivitat i la sexualitat, sinó una pluralitat de formes d'expressió de la mateixa, el respecte

¹⁸ Trobem l'origen del concepte amb la *prevenció*, i amb aquesta la *higiene social*, que va transformar el metge higienista perquè esdevingués també interventor social. Així doncs, no només s'havien de tractar les malalties des de la basant mèdica, sinó tractar-les des d'un punt de vista col·lectiu, i diferenciant les persones segons es consideraven éssers socials o no. Al neohigienisme s'hi ha associat exercicis de control, en nom del bé social, que no han fet altra cosa que privar de llibertats a aquells individus considerats males persones o socialment indesitjables (Nuñez, V. i Tizio, H. 2010).

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

a l'autonomia de les persones és fonamental per a treballar pel reconeixement i promoció del poder satisfer els desitjos i necessitats sexuals i tot allò que ens hi identifiqui.

Hi ha incomoditats concretes que tenen lloc a la Residència i que em generen certes qüestions ètiques. Una d'elles té a veure amb el dret a la intimitat de les persones es veu exageradament vulnerat: habitacions compartides, no es pica a la porta abans d'entrar, aquelles persones que requereixen suport en les higiènes no escullen qui els brida aquest suport, la informació personal és divulgada entre tots els i les professionals del centre, entre d'altres.

Què implica no respectar el dret a la intimitat? Com entenem els subjectes? Pot existir una relació de respecte i confiança entre professionals i residents? Si no es respecta la intimitat, es poden generar espais per a la promoció de les condicions necessàries per detonar processos d'autonomia corporal, sexual i afectiva?

Per altra banda, només es contempla la possibilitat que les persones que hi viuen puguin mantenir relacions afectives i sexuals dins la residència si es tracta d'una parella sentimental estable. I només son permeses aquestes relacions si ambdues persones actuen des de la lògica de l'heteronormativitat. A més no es disposa de les condicions estructurals adequades que possibiliten mantenir relacions afectivosexuals de forma satisfactòria; només hi ha una sala 'habilitada' perquè tinguin lloc aquestes relacions i, les persones que en vulguin fer ús han de demanar permís als professionals d'atenció directa i concertar un dia i hora per a poder-ne fer ús. No estan permeses les relacions afectivosexuals en cap altre espai de la residència. I les persones que desitgen mantenir algun tipus de relació afectivosexual amb alguna persona externa a la Residència se'ls hi és negada la opció, ja que no està permès que entrin persona de fora i, encara menys, que hi puguin passar la nit. Les persones amb diversitat que viuen a la residència tenen dret a viure la seva afectivitat i sexualitat com tothom? Es pot impedir que aquestes persones mantinguin relacions afectivosexuals a l'establiment? I si no es pot impedir, s'han de garantir les condicions per mantenir-les? Com es gestionen aquestes situacions? Quin tipus de suport s'ha de facilitar?

A més de tot això, des del centre no es contempla que les persones que viuen a la residència requereixin d'informació, formació, suport i, algunes també acompanyament, per poder satisfer els seus desitjos afectivosexuals. Això, junt amb altres elements, provoca nombroses situacions de conductes sexuals considerades inapropiades que posen en perill la dignitat i la salut de les persones residents, però en canvi, no es porta a terme cap tipus d'intervenció davant aquesta 'problemàtica'. La formació, el suport i l'acompanyament per poder satisfer els desitjos afectivosexuals son prestacions que s'han d'oferir des de la residència? Podríem desenvolupar-ho els professionals d'atenció directa? De quina manera? S'han de contemplar certes conductes sexuals com a inapropiades o problemàtiques? S'ha de considerar intervenir davant aquestes situacions des de la Residència? Quines accions s'haurien de portar a terme? Tenen a veure amb la falta de informació/formació que

reben les persones que viuen al centre? Altres situacions que em generen aquest tipus de preguntes i reflexions que vull fer articulant-les amb el marc teòric proposat són aquelles que tenen a veure amb el “permís” que cal tenir per viure les relacions sexo afectives al centre. Hi ha persones que veuen privats els seus drets sexuals ja que les seves famílies o fundacions tutelars neguen la possibilitat que mantinguin relacions afectivosexuals consentides. Altres vegades, els i les tutors/es legals de les persones residents ens demanen informació respecte la vida afectivosexuals de les persones, vulnerant-se així el seu dret a la intimitat. Tenen dret les famílies o fundacions tutelars a decidir sobre la vida afectivosexual de les persones amb diversitat? Tenen dret a rebre aquest tipus d'informació? Si se'ls ofereix, s'està respectant la intimitat d'aquestes persones?

En aquest marc també passa que hi ha professionals que imposen restriccions en l'expressió de l'afectivitat i la sexualitat motivades per creences morals que no comparteixen amb la persona. Es poden imposar creences a qui no les comparteix? Des de quina perspectiva es fonamenten i s'imposen les creences? Hi ha un respecte per la diversitat?

A la Residència, des de fa un any, disposem d'un document intern (Guia de bones pràctiques en salut sexual) –elaborat per la comissió de sexualitat del centre– que pretén recollir quines accions i elements es tenen en compte i es porten a terme per a promoure la salut sexual de les persones residents. Aquesta guia proposa una intervenció basada en el model biogràfic professional, que “ofrece una visión de los profesionales como proveedoras de salud, gestoras de apoyos y mediadoras entre los distintos actores que inciden en la vida de las personas que atendemos” (Shallock, R. 2001 citat a IVADIS, 2004: 43). Però hi ha una falta de sustentació i contextualització en el què es recull a la guia que la fa inaplicable dins el recurs. Aquest document no té en compte els problemes estructurals de la Residència, ni tampoc el paradigma des del qual es fonamenten les intervencions, de manera que proposa accions que s'allunyen de la promoció de situacions que possibilitin la lliure expressió afectivosexual a les persones que hi viuen.

Aquest model, no només no està situat en el sí de la Residència pel fet de no tenir en compte la realitat quotidiana de la mateixa, sinó que s'allunya d'entendre la diversitat des d'una perspectiva feminista que reconegui la diferència i aposti per la transformació. Doncs els principis que la sustenten posen a les persones amb capacitats diverses en una situació de subordinació i dependència, i recau als i les professionals el poder de decisió pel què fa al desig de les persones, de manera que jerarquitzava les relacions i actua des del capacitisme, en aquest cas, incapacitant als subjectes. Segons Félix López (2014) el model mèdic-professional ha de tenir compte a les persones que s'atenen des dels centres residencials, en tant que s'han de protegir, sobretot aquelles més vulnerables en termes de capacitats. “Permitir prácticas de riesgo supone una grave vulneración del principio de protección” (López, F. 2014: 102).

Així doncs, tot i que considero que hem avançat en el camí de la promoció de les condicions necessàries per poder detonar processos d'autonomia corporal, sexual i afectiva que fins ara no es tenien en compte; el paradigma assistencialista i essencialista des del qual s'està intervenint actualment dificulta una promoció des d'un reconeixement de la diferència que s'allunyi del binomi normal/patològic i sexe/gènere des del qual s'està intervenint.

En definitiva, el paradigma en el qual està enclavat el centre residencial i segons el rol que desenvolupem els i les professionals vers les persones que viuen a la residència demostra que es treballa des d'una perspectiva funcionalista¹⁹, "l'objectiu de la qual és transformar allò que és desviat a un ordre normalitzat i establir les intervencions des del punt de vista de l'expert o professional" (Jacques, C. 2012: 5). Des d'aquesta s'entén a les persones amb diversitat com a disfuncionals, que irrompen amb l'harmonia social i que per això cal ajudar-les per a pal·liar la seva situació. Doncs aquesta perspectiva analitza la societat com un sistema compost d'elements interdependents i connectats entre sí, que treballen en un mateix sentit per mantenir un equilibri i harmonia social. Però quan aquest estat de benestar es trenca, podem parlar d'un problema social. La perspectiva funcionalista doncs, dóna les respostes als problemes socials des de la intervenció professional, a través del disseny d'un itinerari personal que guia les persones per augmentar la seva qualitat de vida, però entenent-la com una qüestió individual i posant a les seves protagonistes en un paper passiu i secundari.

4.3. Una mirada crítica des de la pròpia experiència: les intervencions professionals entorn la sexualitat

Efectivament, la nostra vida serà, o no serà, en gran manera segons el que en fem. Serà el que decidim a cada moment, des de la consciència i la predisposició a entregar-nos a la pròpia vida i als altres. Perquè estimat amic, la vida es fonamenta en la nostra actitud.

(Rovira, A. i Miralles, F. 2017: 56)

Tots els interrogants crítics que em plantejo reflexivament en l'apartat anterior i que tenen a veure amb la intervenció educativa i la mirada sobre els cossos, l'afectivitat, les sexualitats i la diversitat (corporal i intel·lectual) de les persones que atenem és necessari que em situï concretament en com he entès i com entenc els problemes socials. Des de quina perspectiva estic llegint-los i interpretant-los? A nivell professional, actuo d'acord amb aquesta perspectiva? Considero que la sexualitat en el marc de la diversitat és un problema social?

¹⁹ Perspectiva teòrica sorgida el segle XIX amb l'aparició dels estats moderns per a donar resposta als problemes socials.

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

Proposar-me aquest treball com una reflexió crítica m'ha fet entendre com d'arrelats tenim els paradigmes des dels que ens construïm com a persones i la complexitat que implica despullar-nos, desconstruir-nos per a aconseguir una perspectiva crítica de qui som, què ens ha portat a desenvolupar-nos d'una manera en particular i com podem transformar-nos com a persones, modificant així les nostres concepcions i comportaments des del terreny professional per a millorar i per a donar-nos l'oportunitat de tornar-nos a construir des d'un paradigma que ens permeti analitzar les diferents perspectives i de naturalitzar el propi sentit comú. Sempre he pensat que sóc una persona crítica, amb caràcter transformador, però mai fins ara havia parat compte a allò que està tan a dins meu que em dificulta una perspectiva transfeminista vers els problemes socials, que és des de la perspectiva que em situo per realitzar aquest treball.

Des de la cultura heteronormativa i patriarcal en la que estem inscrits, la sexualitat resulta indiferent per a les dones i només es concep la sexualitat –on aquelles amb cossos i capacitats diferents no tenen compte– com a via per a la reproducció i planificació familiar. La mirada que tenim vers les sexualitats està condicionada per l'heteronormativitat i, amb ella, emmarquem les formes d'expressió dels cossos, l'afectivitat i la sexualitat des del binomi hegemònic sexe/gènere que implica la creença que tot allò que no és home, blanc, burgès, heterosexual, ocupa el lloc d'allò "altre", allò subaltern, femení. D'aquesta manera, tot i no compartir aquesta perspectiva i intentar adoptar una actitud que se'n allunyi, tenim tendència a analitzar els problemes socials.

Fins ara, les meves intervencions a la Residència anaven encaminades a *normalitzar* la sexualitat de les persones amb diversitat, especialment la de les dones, però sense adonar-me que això implica assumir aquests llegats culturals i inscriure'm-hi i, amb això, victimitzar a les persones que es troben en situacions socials subalternes. Analitzar la meva pràctica m'ha permès entendre que aquest afany de normalització em condueix a construir una posició subjectiva des de la compassió i la tolerància, i que, en realitat, acaba reforçant el binarisme nosaltres/ells-elles. Crec que massa sovint, a la Residència, prenem decisions per l'*altre* amb l'afany de minimitzar els riscos als quals s'exposa, però sense adonar-nos que això no fa altra cosa que allunyar-lo de l'autoaprenentatge i que, per tant, es contradiu amb el que seria la nostra tasca. I és que com aporta Deligny (2015), és important que en la nostra praxi deixem de banda el conformisme i moralisme i que promoguem persones lliures i autònomes, que desenvolupin les seves pròpies capacitats.

És per això que crec oportú adoptar una perspectiva situada²⁰, ja que aquesta entén que les dinàmiques socials són les que condicionen les persones a ocupar una determinada posició, però

²⁰ Aquesta perspectiva sorgeix a partir de la reflexió crítica entorn de les implicacions que pot tenir el concepte mateix d'intervenció social i les pràctiques que hi estan associades (Montenegro, 2001 citat a Balasch, M. i Montenegro, M. 2012: 43).

que aquestes no tenen perquè estar indefinidament ancorades a aquest mateix lloc, sinó que en funció de les contingències dels processos en els que es troben poden ocupar-ne una o una altra. D'aquesta manera, defensa la diferència i la heterogeneïtat dins un mateix col·lectiu, ja que cada individu és singular i està situat, apostant així per trencar amb els processos d'homogeneïtzació i d'estigmatització. Així doncs, aquesta perspectiva em permet aportar un punt de vista més ampli i una mirada més crítica per abordar la situació de subordinació de les persones amb diversitat en relació a les expressions del desig (cos, afectivitat, sexualitat), especialment de les dones. Tot i que des d'aquesta perspectiva no s'aposta per intervencions concretes, sí que puc qüestionar els sabers científics i cercar la creació de nous coneixements fruit de la deconstrucció de les relacions socials. D'aquesta manera, es posa l'èmfasi en tots els agents socials capaços d'intervenir en les accions de transformació, ja que és imprescindible tenir en compte tots els punts de vista per poder descriure la problemàtica des de la seva totalitat.

Les identitats estigmatitzades estan configurades a través d'interaccions interpersonals. En general, l'estigma i l'opressió tenen com a oposat la victimització però, les dones amb cossos i capacitats diverses són 'víctimes'? Des d'aquest nou posicionament que adopto davant les problemàtiques socials no, no ho són perquè al meu entendre tenen agència, capacitat per actuar davant del món, ja que intenten afrontar les múltiples situacions d'opressió i de discriminació a les que son exposades constantment. Aquesta distinció és a partir de l'anàlisi de la meua pròpia experiència, i aquesta nova construcció l'ha possibilitat una perspectiva feminista que, a més de ser un moviment social i polític és una teoria que parteix de la presa de consciència de les dones com a col·lectiu humà reprimat²¹. No obstant, com anava dient, això no significa anul·lar la persona, victimitzar-la, sinó presentar-la com a subjecte de plena agència i per tant de ple dret.

Aquesta deconstrucció personal respecte les perspectives hegemòniques em permet adoptar una mirada interseccional.

La interseccionalidad es un paradigma, un marco interpretativo para entender un fenómeno social que permite hacer un análisis afirmando que los sistemas de raza, clase social, género, sexualidad, etnicidad, nacionalidad, discapacidad y edad van dando forma a las características de organizaciones sociales, que configuran las experiencias de las mujeres.

(Serra, M.L. 2016: 68).

D'aquesta manera, és a través de les veus d'aquestes persones, les que es troben subalternitzades, que es pot aconseguir que no quedin oblidades i enclavades a aquesta situació de subordinació que les deixa fora de la participació col·lectiva. És a través de les seves narratives que es pot aconseguir

²¹ Facio Montejo, A. (1992). op. cit., p. 44.

que no caiguin en una 'forclusió'²². Qui sóc jo per parlar per elles? Trencar amb els estereotips, la sobregeneralització, la manca de perspectiva de gènere, a l'hora que amb els silencis i les eines ideològiques de poder que s'arrelen i actuen de forma opriment, des de les veus de les persones que ho experimenten, és necessari perquè es pugui recórrer un camí per eradicar les violències sistemàtiques que es donen els contextos institucionalitzats que aquestes dones habiten.

Crec que això explica la importància de situar al centre de l'anàlisi les pròpies experiències de les persones subalternitzades –en aquest cas, les persones amb capacitats diverses, especialment les dones– per poder observar, estudiar i desmuntar les arrels i la història que explica l'opressió que ha rebut aquest col·lectiu, desnaturalitzar-la. És a dir, com l'arrel de la dominació emmarca la universalitat de les opressions interseccionals organitzades mitjançant els dominis de poder.

Això, em porta a reflexionar i qüestionar-me sobre com ens construïm segons les experiències personals que vivim. Aquestes experiències es configuren en funció del binomi sexe/gènere i del binomi normal/patològic. És per això que es fa necessari qüestionar i desmuntar els llegats històrics que heretem d'una societat heteropatriarcal i capacitista que ens allunya de poder entendre les identitats de les persones, i és important fer-ho posant al centre les pròpies experiències de les persones que intenten afrontar les situacions d'opressió.

Com a professional no puc pretendre una transformació de les pràctiques dins la Residència si no poso com a eix central a les pròpies persones que troben reprimits els seus drets afectivosexuals i l'expressió de les seves identitats.

Quina ha de ser llavors la referència en pedagogia? L'exclusió representa el costat fosc de la normalització, la definició d'allò patològic. L'exclusió defineix la diferència, i actua com un fenomen opriment: s'exclouen individus, identitats, pràctiques, així com també formes de construir nous coneixements o desconstruir aquells que tenim arrelats. És possible però, una pedagogia que no estableixi límits, ni normalitzi ni patologitzi? "Al sortir d'aquests discursos perversos ens trobem amb la possibilitat de donar tot el crèdit a les autorepresentacions de diferència sexual ja que negar o alienar l'autoritat de qualsevol persona per descriure o nomenar el seu propi desig sexual és un acte de terribles conseqüències" (Kosofsky, E. 1998: 40).

És des de la perspectiva transfeminista i queer que podem repensar una pedagogia que alliberi la pressió binària. "Es tracta de pensar les sexualitats entenent-les com a migratòries, és a dir, en constant construcció, permeables i fluides" (Rodrigo, D. i Fuentes, P. 2019: 24). Aquesta perspectiva m'ha permès desconstruir les meves idees i creences i poder explorar les diferents maneres en què

²² Butler, J (1997) explica que la forclusió no és una acció singular, sinó l'efecte reiterat d'una estructura, alguna cosa que ha set exclosa però per l'efecte de la pròpia exclusió (p.226).

imaginem les experiències de les persones, de *l'altre*; examinant allò normatiu del dia a dia i tornant a pensar la quotidianitat com a base de construcció de l'estranyesa.

Fins ara, la meva pràctica professional s'emmarcava en referència a les normes, de manera que les meves intervencions socioeducatives conduïen als subjectes a seguir una determinada forma de comportar-se, de relacionar-se i de viure la quotidianitat. Però aquesta nova perspectiva em permet entendre que no es pot incloure cap tipus de referència en matèria sexual, cap codi a seguir perquè el fet que existeixi una sola referència, tendim a la comparativa i generem un espai d'exclusió de cossos i identitats diferents. La sexualitat, la seva naturalesa, i els efectes que genera han de ser plurals, únics, flexibles i mal·leables.

La tasca d'educar, limita les pròpies possibilitats d'intervenir? De què parlem quan parlem d'educar? Per a respondre a aquestes qüestions he hagut de fer un treball exhaustiu sobre la meva mirada com a educadora i ara, després d'analitzar-me i intentar desconstruir-me, em fixaré en les propostes de les pedagogies socials feministes i queer²³, ja que fins ara, crec que guiava la meva tasca des de la coeducació.

La coeducació és un concepte emprat des del feminisme i les ciències socials per designar un paradigma d'intervenció educativa que posa al centre del sistema educatiu la perspectiva de gènere. Pren com a punt de partida que l'educació no és neutra. Més aviat al contrari, la socialització de gènere diferenciada és un element clau en els processos d'aprenentatge, en l'establiment de les relacions i en la construcció de les identitats en el marc del sistema educatiu. La coeducació persegueix un canvi en el sistema educatiu i social. Persegueix una educació basada en la igualtat i la no discriminació per raó de sexe, expressió de gènere, identitat de gènere o d'orientació sexual.

(Rodrigo, D. i Fuentes, P. 2019: 23)

Tot i que des d'aquesta perspectiva s'ha aconseguit grans avenços per a visibilitzar a les dones en qüestions acadèmiques i de coneixement i per a la utilització d'un llenguatge no sexista; s'orienten les accions pensant en els educands –i fa propostes per a prevenir o sensibilitzar–, però no identifica les conductes d'exclusió guiades per l'heteronormativitat i, per tant, no transforma el nivell estructural de les institucions socials.

Des de plantejaments feministes i queer podem desconstruir la Residència des d'una perspectiva de diversitat de cossos, afectiva, sexual i de gènere de forma integrada i transversal, que contempli tots els agents que formem part d'aquesta comunitat i, podem detectar les relacions jeràrquiques i resistències que s'instauren per raó de sexe, gènere i/o sexualitat en el conjunt del centre. Això ens

²³ Proposta d'Asun Pié (2009) a "De la teoria queer i les altres maneres de pensar l'educació".

permetrà dissenyar intervencions socioeducatives des de la llibertat, no des de la normalitat, encaminades a visibilitzar la diversitat de cossos, de sexualitats i d'identitats de gènere, promovent espais de comunicació empàtica, fonamentats pel respecte i la comprensió i així forjar aliances entre els i les professionals i les persones que viuen a la Residència. Ens possibilitarà entendre la diversitat, la diferència, no des de la jerarquització, sinó horitzontalment. Situar la vida i els afectes de la pràctica educativa al centre ens permetrà forjar aquestes relacions des de l'horitzontalitat. "Es tractarà, entre d'altres qüestions, d'abandonar les intencions de pedagogitzar l'altre, d'educar, de normalitzar, per tal d'inscriure's en un projecte d'existència, de sentir i ser" (Pié, A. 2009: 265).

Aquest exercici desconstructiu i crític sempre implica assumir certs riscos, i entendre que allò que estava dins nostre no ha estat envà, ja que forma part de qui som, però si hem de ser capaces de poder-nos-ho qüestionar i transformar. Amb això, no podem oblidar-nos de la importància del dret que tenen les persones a córrer els seus propis riscos a l'hora de prendre les seves decisions i, a l'hora de conduir les seves pròpies accions. I és que el fet que cadascú pugui exposar-se a aquests riscos és una oportunitat de creixement i d'aprenentatge, i és el que Planella anomena 'dignitat del risc'. "És preferible que el subjecte que acompanyem s'equivoqui en la seva tria que no pas que triem nosaltres per ell" (Planella, 2012: 94). Amb això, és important destacar la importància de possibilitar que *l'altre* recuperi el poder de decisió i d'acció, creant itineraris per tal de fomentar el moviment i el canvi pel què fa a les vides de *l'altre*. D'aquesta manera, penso que com a professionals de l'educació social hem de vetllar perquè el nostre rol acabi desapareixent, ja que això voldrà dir que el subjecte haurà adquirit l'autonomia necessària per a desenvolupar-se i esdevenir i, el més important, amb una veu pròpia tinguda en compte i respectada. "Ja no es tracta de normalitzar sinó de particularitzar la pedagogia, d'assumir i fer visibles aquelles parts humanes negades" (Pié, A. 2009: 265).

5. Aportacions situades i transfeministes sobre diversitat funcional: de la intervenció socioeducativa a l'acció social

Aquest últim capítol del treball pretén fer un recull, en forma de conclusions, de la fonamentació de l'estudi; el marc conceptual i l'evolució historicosocial de, per una banda, els cossos, el gènere i la sexualitat i, per l'altre, de la diversitat funcional i intel·lectual; una aportació crítica respecte com s'entén i es treballen les sexualitats a la Residència Mas Vella Terra, basada en la meua pròpia experiència com a professional, que qüestiona el paradigma assistencialista i essencialista des del qual s'està intervenint actualment. Ho proposo fent un viatge en la meua transformació personal com a educadora social per, finalment, poder pensar quines aportacions es poden fer des dels models alternatius transfeministes per promoure les condicions necessàries per poder detonar processos d'autonomia corporal, sexual i afectiva.

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

Començar aquest treball no va ser fàcil. Tenia clar que volia contribuir en la millora de les intervencions socioeducatives de la Residència Mas Vella Terra des que vaig formar part de l'equip de professionals de la Residència. Moltes de les pràctiques que porto a terme m'han generat incomoditats que m'han fet qüestionarme a diari. No podia identificar exactament què ens portava a actuar com ho fèiem, però a l'hora, tenia clar que hi havia quelcom instaurat entre nosaltres que dificultava la nostra tasca i que era necessari fer un canvi en la pedagogia. Després de donar-hi moltes voltes acompanyada per la tutora d'aquest TFG, l'Alba Pons Rabasa, vaig poder repensar-ho i estructurar allò necessari per començar a fer un treball reflexiu d'autocrítica per tal de poder aportar elements per a la transformació que sentia necessària.

El que he volgut fer amb aquest treball de recerca i reflexió autoetnogràfica ha sigut construir un posicionament crític vers les formes hegemòniques d'entendre la sexualitat de les persones amb diversitat intel·lectual dins la Residència Mas Vella Terra que posi al centre la necessitat de promoure les condicions necessàries per poder detonar processos d'autonomia corporal, sexual i afectiva i que, alhora, qüestionari el paradigma assistencialista i essencialista des del qual s'està intervenint actualment. Com comento a la introducció els objectius específics que se'n deriven són estudiar en quina mesura es reconeixen, es respecten i es promouen els drets sexuals de les persones usuàries de la Residència Mas Vella Terra; conèixer els discursos, pràctiques i rols dels i les professionals d'atenció directa, especialment de la meua pròpia praxi, al voltant del cos, la sexualitat i el plaer de les persones usuàries; mostrar maneres alternatives de treballar el cos, la sexualitat i el plaer d'un posicionament crític i transformador que qüestionari les formes hegemòniques amb què s'entén la sexualitat dins la Residència i; finalment, aportar elements per fomentar l'autonomia corporal i sexual de les persones amb diversitat intel·lectual de la Residència Mas Vella Terra.

Al tractar-se d'un estudi de tall qualitatiu amb una limitació preestablerta en termes de temporalitat i d'extensió d'aquest document final no puc afirmar que hagi assolit tot el que em plantejava però sí considero que he pogut aprofundir, analitzar i conèixer allò que m'havia proposat i a la vegada aportar elements per a la construcció d'una perspectiva crítica, utilitzant la reflexió sobre la meua pròpia experiència, i basant-me en els referents transfeministes de la pedagogia.

Aconseguir-ho no ha estat fàcil, i ha suposat tot un repte personal ja que he hagut de desconstruir tot allò que estava dins meu i que em portava a actuar, com a persona i com a professional, d'una determinada manera. Pensar des dels transfeminismes ha estat quelcom més complicat del què em pensava, ja que m'ha obligat a cercar informació al respecte, analitzar-la, qüestionar-la i, finalment, assentar punts en acord al que jo penso i sóc, però desfent-me de les idees preconcebudes que tenia al voltant dels cossos, les identitats i les sexualitats de les persones, en especial, de les persones amb diversitat i, en general, de com entenia la pedagogia i l'educació social.

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

Després d'aquest costós –però a l'hora gratificant– viatge, he pogut constatar com de necessària és aquesta perspectiva en el camp de l'educació social a l'hora de fer pedagogia.

Així, les pedagogies feministes i queer m'estàn possibilitant detectar i analitzar com el sistema sexe/gènere i normal/patològic està present en el conjunt de la Residència, podent-me qüestionar sobre els estereotips normatius de gènere presents als materials pedagògics, a l'organització dels espais, en la planificació d'activitats; i com es reproduïxen en aquests, obrint-se la possibilitat així d'aportar alternatives de representació no estereotipades i realistes. Tanmateix, analitzar com d'important és fixar-nos en l'ús del llenguatge com a eina transmissora de sexisme i capacitisme i proposar alternatives d'un llenguatge inclusiu, ja sigui aquest verbal, visual, d'expressió corporal, etc. per tal d'orientar les intervencions socioeducatives i el quefer quotidià des d'una perspectiva no exclouent, no discriminatòria i justa.

També m'he pogut qüestionar sobre la democratització de la institució, és a dir, qüestionar el model funcionalista –qui crea coneixement, qui el transmet, com s'avalua, quines metodologies s'empren per a transmetre'l, a qui s'adreça– per poder construir un coneixement fonamentat amb les relacions horitzontals i que es basi en la diversitat de cossos, afectiva i sexual, a partir de metodologies creatives i col·laboratives, on s'equilibrin les relacions de poder entre els i les agents que formem part de la comunitat socioeducativa.

Per altra banda, aquestes pedagogies m'han permès entendre l'educació com a quelcom que es fonamenta a través de les llibertats, no des de la normalitat, podent identificar, valorar, reconèixer, i lloar la diversitat. Això vol dir desconstruir els imaginaris socials hegemònics i ampliar les formes possibles de ser noia, noi, o de no ser-ho –anant més enllà del sistema capacitista i binari de sexe/gènere– possibilitant que els cossos, el sexe, la sexualitat i les identitats de gènere es construeixin des de la diversitat; qüestionant la masculinitat hegemònica, per poder incorporar les noves masculinitats i, sobretot els sabers de les dones en tots els aspectes que afecten a la comunitat socioeducativa de la Residència. En sintonia amb això és que considero que un altre element necessari és generar espais de potenciació i de construcció de consciència crítica per les persones residents que promoguin la seva participació col·lectiva en processos de lluita pels seus drets i de transformació social. En aquests els i les professionals hauríem d'actuar com a ponts o catalitzadores, perquè siguin les mateixes persones residents les que els protagonitzin. Per exemple, és fonamental la inclusió a la comissió de sexualitat creada des del recurs residencial dels i les usuaris/es per tal de garantir que la diversitat sigui el fonament de la pedagogia que es porta a terme al centre però també per poder saber quines son les seves necessitats, desitjos, demandes específiques i de quins recursos disposem per poder tenir tot això en compte. Aquest espai es podria pensar com una iniciativa empoderadora i com un grup des del qual anar construint un discurs situat

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

i crític sobre les polítiques institucionals relatives a la sexualitat i el plaer en concret, i, en general, sobre les polítiques socials i els imaginaris normatius de la societat al respecte.

En quart lloc, des d'aquesta perspectiva transfeminista de la pedagogia, crec que l'acte d'educar s'ha de conduir des dels afectes i les cures en tant que s'han de visibilitzar com a elements imprescindibles pel desenvolupament de la vida que hom ha d'experimentar independentment del gènere amb el que s'identifiqui; incorporant una mirada feminista en l'educació afectivosexual on es posin sobre la taula les pors, els tabús, els plaers, els estereotips i prejudicis i els desitjos; i on es puguin vincular amb la gestió i expressió emocional com a eines de gestió de conflictes i de prevenció de violències, permetent espais crítics i de reflexió on les mateixes persones residents coneguin i analitzin les violències vinculades a la sexualitat, i puguin treballar l'autoestima, l'autoimatge positiva i la crítica social.

En definitiva, l'acció de l'educador/a és aquella que ha de tenir en compte la persona com un tot, com a ésser individual i independent amb uns objectius de vida propis, però que a l'hora conviu i requereix de l'existència dels altres per ser-ho. Així doncs, entenc que la funció de l'educador/a podria ser, ja no tant intervenir per adaptar aquests subjectes al context normatiu i quotidià del centre i els seus protocols, sinó acompanyar i empoderar al subjecte en el seu procés personal i relacional, en la construcció quotidiana del seu propi i escollit estil de vida; proporcionant-li eines per potenciar les seves capacitats i habilitats relacionals orientant-lo per prendre decisions en el seu propi benefici, i en benefici d'allò col·lectiu, del món on viu i conviu des del respecte, la diversitat, afavorint les relacions horitzontals i promovent les condicions materials i socials necessàries pel lliure desenvolupament d'identitats múltiples i, per reivindicar els seus drets.

Com hem anat veient al treball les identitats no són fixes, sinó que es van articulant en funció del context i les experiències, de manera que l'educació s'ha de basar en afavorir-les lluny de posicions fixes i essencialistes; promovent agrupacions diverses, no segregades pels cossos, el sexe o les orientacions sexuals, però afavorint que la identificació dels individus sigui a través de processos col·lectius, per tal de fer front a les diferències des de l'empatia, en aliances amb les altres persones. Tot això em condueix a allunyar-me de la perspectiva funcionalista des de la qual s'ha actuat fins ara i sento la necessitat de pensar l'acte pedagògic des d'una perspectiva situada, com he intentat fer al llarg del treball. D'aquesta manera, considero un aspecte clau repensar el meu rol, i el de la resta de professionals implicats en l'acte educatiu dins la Residència, per reflexionar al voltant de com construïm el coneixement, donat que la manera en què ho fem condiona la mirada social que tenim en general i la posició que ocupem respecte les persones que viuen al centre.

El nostre encàrrec com a professionals de l'educació social no s'ha de limitar només a transmetre informació i/o coneixements, sinó que hem d'actuar per possibilitar i construir situacions i contextos

on es puguin detonar processos d'empoderament i d'autoaprenentatge basats en les pròpies experiències. I a més, hem de ser conscients que les persones que ocupen el lloc dels 'subjectes de l'educació' adquireixen aprenentatges més enllà del què pretenem ensenyar de manera conscient, de forma que tan important són les paraules com els silencis: no podem demanar als 'subjectes de l'educació' que actuïn des del respecte i horitzontalment, quan som els i les primers/es que ens relacionem amb aquests des de la jerarquia. No podem demanar comportaments basats en el respecte a la diversitat sexual, quan nosaltres (els i les professionals) tenim mirades, expressions, actituds, llenguatge, que invisibilitzen a gran part de les persones amb les que treballem.

Considerar el nostre rol i qüestionar-lo, vol dir també replantejar les metodologies emprades per a transmetre coneixements i informació, i caldrà que aquestes actuïn en nom d'aquesta diversitat, el respecte i la justícia social, per exemple, (1) emprant diferent tipologia de llenguatges per a comunicar-nos, (2) oferint atenció individualitzada –en la mesura del què es pugui tenir en compte els recursos dels que es disposa–, (3) convidant a la resta de persones que formen la xarxa social dels i les 'subjectes de l'educació' (fundacions tutelars, familiars, amistats) a involucrar-se per mantenir aquesta xarxa, (4) compartint experiències i coneixements en primera persona per humanitzar les relacions, (5) o possibilitant espais on puguin emergir processos de transformació social a través de l'acció col·lectiva.

Hem de ser conscients que l'acte que per nosaltres (els i les professionals) és anar a treballar, per als i les 'subjectes de l'educació' significa rebre un intrús a casa seva. Hem de ser conscients que, una vegada hem creat un tipus de vincle amb cada una de les persones, la nostra figura desenvolupa un paper important en les seves vides, ja que passem a formar part del seu dia a dia i, inclús, actuem com a model. D'aquesta manera, hem de ser conscients que allò que diem és només una petita porció del què transmetem. La postura corporal que adoptem en cada circumstància, el to de veu que emprem, la mirada que hi bolquem, gestos com trucar a la porta abans d'entrar, deixar-la oberta o tancada, els materials seleccionats i dinàmiques proposades, la decoració dels espais, si ens interessem per ells i elles fent preguntes, si compartim també amb ells i elles aspectes de la nostra vida, si donem la nostra opinió, i si escoltem la seva o no... són elements que afecten i transformen la relació entre el *nosaltres* i *l'altre*, i el procés d'aprenentatge i acompanyament.

Reconèixer aquests discursos invisibles de gran impacte en l'acte pedagògic, ens apropa a analitzar, detectar i canviar gran part del nostre comportament com a professionals de l'educació social. Aquest exercici de repensar la nostra pràctica des de les perspectives feminista i queer, vol dir també que hem de repensar-nos com a agents de socialització i de transmissió de valors relacionats amb la diversitat i, en especial, els cossos, el gènere i les sexualitats.

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

Per concloure m'agradaria afegir que no es tracta de pensar en modificar o canviar el comportament de les persones que ocupen els llocs subalterns, en aquest cas, els i les residents, sinó de pensar que el canvi l'hem de portar a terme nosaltres, com a professionals primer, i com a societat. Aquest anàlisi situat i crític em porta a reflexionar sobre la intervenció socioeducativa d'una manera més radical, ja que ja no és tan important pensar les intervencions perquè aquestes siguin més o menys afectives, sinó com canviar la nostra mirada, la nostra actitud i comportaments per apropar-nos a la diversitat.

Aquesta perspectiva transfeminista i situada implica una reflexió radical de la intervenció, que si bé pel context on estem treballant no podria afirmar contundentment que sigui realista, apunta cap a la necessitat que els i les professionals actuem com a subjectes d'empoderament i acompanyament que possibilitin la formació de grups, d'espais de reflexió crítica, d'espais on es puguin reivindicar i desenvolupar l'autonomia corporal, afectiva i sexual que fins ara han tingut negats aquestes persones.

Val a dir que la meua poca coneixença cap a les pedagogies feministes i queer m'ha suposat un impediment ja que, abans de poder-ne parlar i identificar-m'hi, he hagut de fer una recerca i anàlisi de textos i autores d'un volum important. Tot i així, ho valoro molt positivament, ja que tot i la sensació agredolça que em deixa la realització d'aquest present treball, la satisfacció amb els resultats d'aquesta recerca i l'agradable sensació que aquest és el principi de la meua transformació com a Aina: com a individu, com amiga, com a filla, com a parella, però sobretot, com a professional; també em frustra adonar-me que la feina que queda per fer és molta, i que no serà fàcil la lluita cap a la transformació. Però el què és segur és que penso contribuir amb la lluita d'aquest col·lectiu i, sobretot, que siguin les mateixes persones les que formin part d'aquesta revolta.

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

6. Bibliografia i webgrafia

Amezúa, E. (any desconegut) [article en línia] Los grandes conceptos: La Sexuación. A *Instituto de Sexología INCISEX*. Recuperat de: <https://www.sexologiaenincisex.com/conceptos-de-sexologia-y-sexualidad/01-los-grandes-conceptos-la-sexuacion/#2>. El hilo

Arnau, Mª Soledad (2005). Otras voces de mujer: el feminismo de la diversidad funcional. A *Asparkia. Investigación feminista*, (16), pp. 15-26. Recuperat de: <http://www.e-revistas.uji.es/index.php/asparkia/article/view/540>

Ateneu.xtec [pàgina web] *Del "Retard Mental" a la "Discapacitat Intel·lectual"* (article en línia) Recuperat de: http://ateneu.xtec.cat/wikiform/wikiexport/cursos/escola_inclusiva/zzzz/anticm_8ddin/modul_1/practica_2

Balash, M. i Montenegro, M. (2012) Coneixements psicosocials: perspectives i fonaments dels problemes socials. [mòdul didàctic 1]. A *Psicologia Comunitària*. Barcelona: FUOC.

Balash, M. i Montenegro, M. (2012) Com s'ha d'actuar davant els problemes socials des de les diverses perspectives? [mòdul didàctic 4]. A *Psicologia Comunitària*. Barcelona: FUOC.

Butler, J. (1988). Actos performativos y constitución de género: un ensayo sobre fenomenología y teoría feminista. A *Theatre Journal*, 40(4), 519-531.

Butler, J. (1997) *Lenguaje, poder e identidad* (J. Sáez y B. Preciado, trads.). Madrid: Síntesis

Celigueta, G. i Solé, J. (2014) *Etnografía para educadores*. Barcelona: Editorial UOC.

Centre d'Informació de la Discapacitat (CID) [pàgina web] Recuperat de: <https://ciddiscapacitat.wordpress.com/discapacitats-intel%2%B7lectuals/>

Cobo, C. (coord.) (2012) *Protocolo sobre relaciones interpersonales y sexualidad en personas con discapacidad física usuarias de centros residenciales*. Andalucía: Consejería para la Igualdad y Bienestar social.

Constitución Española del 1978

Convenció Internacional sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat (2006) aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides

Cruz, MdP. (2004). Mujeres con discapacidad y su derecho a la sexualidad. A *Política y Cultura*, núm. 22, pp. 147-160. Mèxic: Universidad Autónoma Metropolitana.

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

Deligny, F. (2015). *Los vagabundos eficaces*. Barcelona: Editorial UOC.

De Lauretis, T. (2000): *Diferencias. Etapas de un camino a través del feminismo*. Madrid: Horas y horas.

Declaración del 13º Congreso Mundial de Sexología, Valencia, España, revisada y aprobada por la Asamblea General de la Asociación Mundial de Sexología (WAS) el 26 de agosto de 1999, en el 14º Congreso Mundial de Sexología, Hong Kong, República popular China. Recuperat de: http://blogs.murciasalud.es/edusalud/files/2012/02/Decl.Univ_.Derechos-sexuales-Valencia.pdf

Declaración de los Derechos de las Personas con Retraso Mental (1971) aprobada per la ONU.

EcuRed [pàgina web] Recuperat de: <https://www.ecured.cu/Sexualidad>

Escobar, J. (2000). Bioética: origen y tendencias. A *Universidad Nacional de Colombia. Revista de la Facultad de Medicina*, vol.48, n.4, pp. 219-223

Facio Montejo, A. (1992) *Cuando el género suena cambios trae (una metodología para el análisis de género del fenómeno legal)*. San José: ILANUD, Proyecto Mujer y Justicia Penal.

Feaps (any desconegut) *Dibujando la sexualidad de las personas con discapacidad intelectual y/o del desarrollo: una cuestión de derechos*. Espanya: Comunitat Valenciana. Recuperat de: http://discapacidadcolombia.com/phocadownloadpap/PUBLICACIONES_ARTICULOS/aF_Feaps_guiasexualidad.pdf

Fernández Bueno, A. (2014). *Sexualidad y Educación Afectivo-Sexual: Interviniendo desde la integración social*. Madrid: Centro Humanista La Pecera.

Fundació Catalana Síndrome de Down (2020) *Feminisme, discapacitat i lideratge. Declaració de Dones amb Discapacitat en càrrecs de lideratge polític i públic: projecció cap a Pequín+25*. Barcelona: FCSO. Recuperat de: <https://www.fcsd.org/wp-content/uploads/2020/02/feminisme-discapacitat-i-lideratge-v6.pdf>

García, L., Díaz, A., y Fernández, E. M. (2013). *La afectividad y la sexualidad en personas con discapacidad*. Fundación Grupo Develop. Recuperat de: <http://www.grupodevelop.com/wp-content/uploads/pdf/informe-sexualidad-discapacidad.pdf>

García-Santesmases, A i Pié, A. (2015) De resistencias y violencias, la lucha de las mujeres con diversidad funcional. A *Gènere i diversitat funcional. Una violència invisible*, pp.45-73.. Freixenet, M. (coord.) Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials.

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

Gómez, V. (2014) Análisis de la discapacidad desde una mirada crítica: Las aportaciones de las teorías feministas. A *Estudios Pedagógicos*, vol. XL, n. 2, pp. 391-407.

Grau, A. (2018) Placeres políticos: el activismo transfeminista en el Estado español y la re-politización de la sexualidad como estrategia de disidencia. A *Asparkia*, n. 32, pp. 45-64.

Gros, A. (2016). Judith Butler y Beatriz Preciado: una comparación de dos modelos teóricos de la construcción de la identidad de género en la teoría queer. A *Revista Civilizar Ciencias Sociales y Humanas*, 16 (30), 245-260.

Instituto Nacional contra la Discriminación, la Xenofobia y el Racismo (any desconegut). *Sexualidades sin barreras. Derechos sexuales y reproductivos de las personas con discapacidad*. Buenos Aires: Ministerio de Justicia y Derechos Humanos.

IVADIS (2004). *Privacidad, intimidad y salud sexual de las personas con discapacidad intelectual*. València: Instituto Valenciano de Atención a los Discapacitados (IVADIS).

Jacques, C. (2012) Psicología social i comunitària de la salut [mòdul didàctic 3]. A *Psicologia Comunitària*. Barcelona: FUOC.

Kit del Placer [pàgina web] *¿Qué es la asexualidad?* (article en línia). Recuperat de: <https://kitdelplaer.org/es/2020/06/17/que-es-la-asexualidad>

Kit del Placer [pàgina web] *¿Qué es la heteronormatividad?* (article en línia). Recuperat de: <https://kitdelplaer.org/es/2018/04/23/que-es-la-heteronormatividad/>

Kosofsky, E. (1998) Epistemología del armario. Barcelona, Tempestad.

Lanchas, C. (2019) Diversidad Funcional y desarrollo afectivo-sexual en personas adultas desde la perspectiva de la Educación Social. A: *Educación y Futuro Digital*, n.19, pp. 5-36. Madrid: Centro Universitario Salesiano

Llei 11/2014 del 10 d'octubre, per a garantir el dret de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia.

López, F. (2014) Guía para el desarrollo de la afectividad y de la sexualidad de las personas con discapacidad intelectual. Castilla y León: Consejería de Familia e Igualdad de Oportunidades.

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

- López, M.** (2007) Discapacidad y género. Estudio etnográfico sobre mujeres Estudios Pedagógicos XL, N° 2: 391-407, 2014 Análisis de la discapacidad desde una mirada crítica: Las aportaciones de las teorías feministas 406 discapacitadas. A *Educación y Diversidad. Revista Inter-universitaria de Investigación sobre Discapacidad e Interculturalidad*, n. 1, 137-172.
- Llomas, R.** (1998) *Teoría torcida. Prejuicios y discursos en torno a la "homosexualidad"*. Madrid: Siglo XXI.
- Martínez, C.** (2020) *Cossos il·limitats, plaers infinits. Claus reflexives per a l'educació sexual (III)*. Barcelona: SIDASTUDI.
- Mercadé, J.** (2020) *La fábrica de sueños*. Barcelona: Fundació Itinerarium
- Mérida, R.** (2002). *Sexualidades transgresoras. Una antología de estudios queer*. Barcelona: Icaria.
- Núñez, V. i Tizio, H.** (2010). [Mòdul didàctic 2]. El control social. A *Models d'acció socioeducativa*. Barcelona: FUOC.
- Oliver, M.** (1990). *The Politics of Disablement*. Londres: Macmillan Press.
- Organització Mundial de la Salut (OMS)** [pàgina web] *La salud*. Recuperat de: <https://www.who.int/es/about/who-we-are/frequently-asked-questions>
- Organització Mundial de la Salut (OMS)** [pàgina web] *Salud sexual*. Recuperat de: https://www.who.int/topics/sexual_health/es/
- Palacios, A. i Romañach, J.** (2006). *El modelo de la diversidad. La Bioètica y los Derechos Humanos como herramientas para alcanzar la plena dignidad en la diversidad funcional*. Madrid: Ediciones Diversitas- AIES.
- Parra, N., i Oliva, M.** (2013) *Sexualidades diversas. Manual para atención a la diversidad sexual en las personas con discapacidad intelectual o del desarrollo*. Canarias: FEAPS.
- Pié, A.** (2009) De la teoria queer i les altres maneres de pensar l'educació. A *Temps d'Educació*, n. 37, pp. 253-270. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- Planella, J.** (2012). Capítol IV. L'ofici d'educador com acompanyament. A: Planella, J i Moyano, S. *Practicum III. Anàlisi de la pràctica educativa*, pp.87-110. Barcelona: Editorial UOC.
- Pujades, J.** (2004). L'etnografia com a mirada a la diversitat social i cultural [mòdul didàctic 1] A *Etnografia*. Barcelona: Editorial UOC.

Trencant tabús. Com operen els discursos entre sexualitat i diversitat intel·lectual a la Residència Mas Vella Terra, des d'una perspectiva crítica

Real Decreto 1/2013 de 29 de *noviembre* (3 de diciembre, 2013) Recuperat de:
<https://www.boe.es/eli/es/rdlg/2013/11/29/1/con>

Reus, P. (2017). *Assistència sexual i diversitat sexual i de gènere. Estudi de la intersecció queer-crip*. [TFG] Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.

Rodríguez, S. i Ferreira, M. (2010) Des de la dis-capacidad a la diversidad funcional. Un ejercicio de dis-normalización. A *Revista Internacional de Sociología*, vol. 68, n. 2, pp. 289-309.

Rodrigo, D. i Fuentes, P. (2019). Camins. Una mirada crítica a l'educació des d'una perspectiva intercultural i de gènere. *Guia educativa per al professorat*. Vic: UVic-UCC.

Rovira, A. i Miralles, F. (2017) *Alegria. No et perdis les petites alegries de la vida mentre esperes la felicitat*. Barcelona: Columna

Serra, ML. (2014). Feminismo y discapacidad. A *Derechos y libertades*, 31, pp. 251 - 272. Madrid: Universidad Carlos III
Viñuela, L. (2009). Mujeres con discapacidad: un reto para la teoría feminista. A *Feminismo/s* 13, pp. 33-48. Gijón: Espora Consultoría de Género.

World Association for Sexual Health (WAS) [pàgina web] Recuperat de:
<https://www.was2019.org/es/>

Wright, S. (1998) La politización de la cultura. A *Anthropology Today*, vol. 14, n. 1, 1-19.

2º Manifiesto de los Derechos de las Mujeres y Niñas con Discapacidad de la Unión Europea (2011)
Asamblea General del Foro Europeo de la Discapacidad. Budapest.